

Univerzita Hradec Králové

Pedagogická fakulta

Katedra kulturních a náboženských studií

Ztráta pocitu lidství ve střetu s českou majoritou

Bakalářská práce

Autor: Marek Tatár
Studijní program: B6107 – Humanitní studia
Studijní obor: TKMB Transkulturní komunikace
Vedoucí práce: Mgr. Luděk Jirka, Ph.D.

Univerzita Hradec Králové

Pedagogická fakulta

Zadání bakalářské práce

Autor: Marek Tatár

Studium: P18P0553

Studijní program: B6107 Humanitní studia

Studijní obor: Transkulturní komunikace

Název bakalářské práce: Ztráta pocitu lidství v kontaktu s českou majoritou

Název bakalářské práce AJ: Loss of Humanity in Contact with the Czech Majority

Cíl, metody, literatura, předpoklady:

Tato bakalářská práce se bude zaměřovat na problematiku ztráty pocitu lidství u romské populace v případě styku s českou majoritou. Lidství bude uvedeno jako analytická kategorie, která vyjadřuje moment psychického odloučení od majoritní společnosti. Cílem práce bude uvést, jaký má předsudečné a stereotypizující jednání majority vliv na psychické a sociální ukotvení členů romské populace. Bakalářská práce bude založena na polostrukturovaných rozhovorech se členy romské komunity a na studiu odborné literatury a primárně bude zaměřena na Hradec Králové a na nejbližší okolí.

ČANĚK, David. Národ, národnost, menšiny a rasismus. Praha: ISE, 1996. ISBN 80-85241-94-3.

GÁL, Fedor. O jinakosti. Praha: G plus G, 1998. ISBN 80-86103-09-9.

HANCOCK, Ian. Země utrpení: Dějiny otroctví a pronásledování Romů. Praha: Signeta, 2001. ISBN 80-902608-3-7.

JARÁBOVÁ, Zdeňka - DAVIDOVÁ, Eva. Černobílý život. Praha: Gallery, 2000. ISBN 80-86010-37-6.

SCHEINSTOVÁ, Alena. Romipen: Literaturou k moderní identitě. Praha: Athinganoi, 2006. ISBN 80-239-7746-6.

Zadávací pracoviště: Katedra kulturních a náboženských studií,
Pedagogická fakulta

Vedoucí práce: Mgr. Luděk Jirka, Ph.D.

Datum zadání závěrečné práce: 29.11.2022

Prohlášení

Prohlašuji, že tuto diplomovou práci jsem vypracoval samostatně pod vedením vedoucího práce a uvedl jsem veškeré použité zdroje a literaturu.

V Hradci Králové dne 29.11.2022

Poděkování

Děkuji Mgr. Lud'ku Jirkovi, Ph.D., za vedení, odbornou pomoc a cenné rady při tvorbě bakalářské práce.

Anotace

Tato bakalářská práce se bude zaměřovat na problematiku ztráty pocitu lidství u romské populace při styku s českou majoritou. Lidství bude uvedeno jako analytická kategorie, která vyjadřuje moment psychického odloučení od majoritní společnosti. Cílem práce bude uvést, jaký vliv má předsudečné a stereotypizující jednání majority na psychické a sociální ukotvení členů romské populace. Bakalářská práce bude založena na polostrukturovaných rozhovorech se členy romské komunity a na studiu odborné literatury, přičemž bude primárně zaměřena na Hradec Králové a nejbližší okolí.

Klíčová slova

Rom, společnost, identita, lidství, stereotyp

Anotation/Abstrakt

This bachelor thesis will focus on the issue of losing the feeling of humanity in the Roma population in the case of contact with the Czech majority. Humanity will be listed as an analytical category that expresses the moment of mental separation from the majority society. The aim of the thesis will be to state how the prejudiced and stereotypical actions of the majority affect the psychological and social anchoring of members of the Roma population. The bachelor's thesis will be based on semi-structured interviews with members of the Roma community and the study of professional literature, and will primarily focus on Hradec Králové and its immediate surroundings.

Keywords

Roma, society, identity, humanity, stereotype

Obsah

Obsah.....	7
1. Úvod.....	10
2. Lidství.....	12
2.1. Člověk není zvíře.....	12
2.2. Člověk jako osoba	13
2.3. Vědomí sebe sama	14
2.4. Člověk jako nástroj.....	14
2.5. Hodnota lidského života	15
2.6. První pojetí důstojnosti.....	15
2.7. Současné teoretické přístupy důstojnosti.....	16
3. Člověk a společnost.....	18
3.1. Člověk jako bytost společenská.....	18
3.2. Identita	18
3.3. Identita a role	19
3.4. Role.....	19
4. Nerovnost v sociálním společenství	20
4.1. Xenofobie	21
4.2. Předsudky	21
4.3. Stereotyp.....	22
4.4. Rasismus.....	22
4.5. Rasismus jako lidská psychologická projekce.....	23
5. Romové	23
5.1. Rom vs. cikán	23
5.2. Původ.....	24
5.3. Historie po příchodu do Evropy	24
5.4. Vliv druhé světové války	25

5.5.	Ztráta romství	26
5.6.	Stereotypy o Romech.....	26
5.7.	Menšiny v očích české majority	27
5.8.	Stereotypy ze strany Romů.....	28
5.9.	Co je příčinou sociálního vylučování Romů	28
5.10.	Ztráta pocitu lidství a strach o smysl existence	29
6.	Praktická část.....	30
6.1.	Metodologie.....	30
6.1.1.	Cíl výzkumu	30
6.1.2.	Typ výzkumu.....	30
6.1.3.	Specifikace výzkumu	31
6.1.4.	Výzkumný vzorek	31
6.1.5.	Výzkumné otázky.....	32
6.1.6.	Etika výzkumu.....	32
6.2.	Znalost romské historie	33
6.2.1.	Pohled žáků a studentů	33
6.2.2.	Pohled pracujících mezi 40–60 lety	34
6.2.3.	Shrnutí	35
6.3.	Pohled na romskou budoucnost.....	35
6.3.1.	Pohled žáků a studentů	35
6.3.2.	Pohled pracujících	36
6.3.3.	Shrnutí	37
6.4.	Vztah k Čechům	37
6.4.1.	Z pohledu žáků a studentů.....	37
6.4.2.	Z pohledu pracujících.....	40
6.4.3.	Shrnutí	40
6.5.	Vztah k Romům.....	41

6.5.1.	Pohled žáků a studentů	41
6.5.2.	Pohled pracujících	43
6.5.3.	Shrnutí	43
6.6.	Jaké mají Češi stereotypy z pohledu Romů	43
6.7.	Příčina romského postavení z jejich pohledu	45
6.7.1.	Pohled žáků a studentů	45
6.7.2.	Pohled pracujících	47
6.7.3.	Shrnutí	47
6.8.	Co podle Romů může změnit jejich postavení v České republice.....	48
6.8.1.	Pohled žáků a studentů	48
6.8.2.	Shrnutí	50
6.9.	Sebepojetí	50
6.9.1.	Pohled žáků a studentů	50
6.9.2.	Pohled pracujících	52
6.9.3.	Shrnutí	53
6.10.	Mezi svými králem, mezi cizími zvířetem	53
6.10.1.	Shrnutí	55
6.11.	Vznikající fobie	55
7.	Závěr praktické části	57
8.	Závěr.....	60

1. Úvod

Jako téma bakalářské práce jsem si vybral ztrátu pocitu lidství Romů ve střetu s českou majoritou. V knihách nebo na internetu se můžeme dozvědět, že se podmínky romské minority z hlediska kvality života v České republice stále zlepšují. Otázkou je, zda zlepšení podmínek stačí k tomu, aby se Romové cítili v zemi spokojení, zda jejich vlastní možnosti nejsou záhy zničeny stereotypy, které jsou vůči Romům uplatňovány. Důvodem, proč jsem se rozhodl zabývat touto problematikou, je osobní setkání s Romem, který byl velmi chytrý, ale kvůli útlaku, jenž byl na něj ze strany české majoritní skupiny vyvíjen, vše ztratil. Zprvu odmítl studovat, později přestal chodit do práce a nakonec došlo k tomu, že si nevážil sebe sama. Kvůli tomu se u něj vyvinula závislost na drogách. To byl pro mě impuls k tomu, abych se touto problematikou zabýval, protože sám mám několik podobných negativních zkušeností. Také jsem se neubráníl myšlence, nakolik může být Rom ovlivněn českou majoritou, až nakonec třeba přestane vnímat hodnotu vlastního lidství.

Primárním cílem předkládané bakalářské práce je tedy zjistit, jaký dopad má chování a přístup české majoritní skupiny vůči Romům na jejich lidství. Cílem je také hlubší poznání vztahu Romů k Čechům – jak Romové vnímají českou majoritní společnost, jaký k ní mají vztah, jaké mají mít Češi vůči Romům předsudky a proč. Mým cílem je také zjistit, jak Romové vnímají romskou společnost, tedy vztah Romů k Romům.

V první části práce, tedy v teoretické části, se budu zabývat především tím, co znamená být člověkem. Když si každý položíme otázku, co nás dělá člověkem, našli bychom odlišné názory. Pro někoho to bude pocit být milován druhým, pro jiného mít stejná práva. Je tu celá řada aspektů, které bychom mohli zmínit ve vztahu k lidství. Cílem první poloviny teoretické části je uvést, co nás může dělat lidmi nebo co naopak může pocit lidství narušit. Budu se zde zabývat problematikou lidství, vymezením člověka a zvířete, člověka jako nástroje a osoby, vědomím sebe sama a hodnotou lidského života.

Druhá polovina teoretické části bude věnována problematice romské etnicity a společnosti. První část obsahuje převážně jednotlivé pojmy, které více nebo méně tvoří jednotlivé části lidské identity a podílí se na vnímání sebe sama a vnímání člověka jako lidské bytosti. Druhá část bude zaměřena především na propojení vnímání individuality a společnosti, která tento náhled ovlivňuje. Budu se věnovat pojům identita, role, xenofobie, předsudků

a stereotyp. V této kapitole jsem si vědom použití problematické literatury od Kláry Samkové a Petra Bakaláře. Poslední kapitola popisuje romskou kulturu v 70. a 80. letech, historické aspekty integrace a vzájemné vztahy minority a majorit. V závěru objasním pojmy Rom a cikán.

Praktická část je věnována analýze rozhovorů, které jsou zaměřeny na střet české majority a romské minority. I přesto, že se Romové odcizují romským tradicím a svému jazyku, nejsou českou majoritou přijímáni. Tato situace má u některých Romů za následek pocit méněcennosti a frustrace, jsou přesvědčeni, že česká většina na ně nahlíží špatně. Jeden z rozhovorů bude také součástí příloh. Respondent mluví o tom, čím vším musel projít a jaký to mělo dopad na jeho osobní život.

Věk respondentů se pohybuje od 10 do 60 let. Respondenti jsou rozděleni na studenty, kteří budou dále rozděleni podle stupně vzdělávání na studenty základních, středních a vysokých škol, další respondenti jsou pracující ve věku od 40 do 60 let. Vše bude podrobněji rozvedeno v praktické části práce.

2. Lidství

Každý zdravý člověk se dokáže odlišit od ostatních bytostí. Mnozí by mohli říct, že jsou lidmi, protože nejsou zvířaty. Stačí tento argument jako důkaz, že je člověk opravdu člověkem jen proto, že sám sebe nevnímá jako zvíře? Vzpomeňme si na vlčí děti, které se liší pouze tím, že vyrůstají bez jakéhokoliv kontaktu se společností a postrádají proto například jednu ze základních dovedností člověka, kterou je řeč. Přesto bychom tyto děti nedefinovali jako zvířata, nýbrž jako lidské bytosti. V následujících podkapitolách vysvětlím, že být člověkem znamená mnohem více než jen fyzickou rozdílnost.

2.1. Člověk není zvíře

Než jsme se o chování zvířat mohli postupem času dozvědět více, brali jsme jako hlavní rozdílnost mezi člověkem a zvířetem skutečnost, že člověk je schopen tvořit, pracovat, abstraktně myslet, dokáže konverzovat a orientovat se v prostoru a čase. Umí rozlišovat vpravo, dole, nahoře i vlevo. Uvědomuje si minulost i přítomnost a je si vědom toho, že jeho život jednou skončí. Dnes ale víme, že i některá zvířata se dokážou dorozumívat a orientovat v prostoru. Kvůli tomu, že nejsme schopni navázat konverzaci se zvířaty, se bohužel nemůžeme dozvědět příliš mnoho konkrétních faktů – například to, zda je zvíře schopné abstraktního myšlení.¹

Z pohledu víry se obracíme k otázce existence duše. Křesťanství se opírá o myšlenku, že rozdíl mezi člověkem a zvířetem je právě v tom, že lidé mají duši, ale zvířata nikoliv. Buddhismus s touto myšlenkou nesouhlasí. Buddhisté zaujímají stanovisko, že duši mají všichni živočichové, ale dokonce i rostliny. Kritizovat toto tvrzení je nemožné z toho důvodu, že duše je nehmotná, neviditelná, nesmrtelná a jedinečná. Je spíše filozofickým než evidentním pojmem. Z vědeckého hlediska duše prakticky neexistuje, nedá se změřit, zvážit a ani dokázat její přítomnost. I kdybychom vzali v potaz všechna tvrzení, která buď existenci duše podporují, nebo vyvrací, nemůžeme dojít ke konečnému stanovisku, protože nenajdeme dostatek důkazů k potvrzení jednoho nebo druhého řešení. Duše je – dalo by se říct – přímo ústředním bodem každého náboženství. A přestože věřících ubývá, ještě stále tvoří podstatou část společnosti. Příslušníci každého náboženství tedy mohou najít lidství právě ve víře, která se opírá o existenci duše.²

¹KAUTMAN, František. *Nemožnost člověka: základy filosofie antroposkepticismu*. Praha: Pulchra, 2017: 7.

²Tamtéž: 8.

I přes výše zmíněné body můžeme tvrdit, že nenalzáme žádný rozdíl ve střetu člověka a zvířete v kontextu existence duše a pracovních nebo abstraktních úkonů. Můžeme však najít ještě jeden fenomén, kterému se říká technosféra³ a nanosféra.⁴ V kontextu kulturní projekce pak i civilizace a kultura. Dá se tedy říct, že člověk je schopen „produkovat“ kulturní a civilizační prvky a právě schopnost utvářet, přetvářet a nějakým určitým směrem rozvíjet kulturu a civilizaci můžeme označit jako jeden z nejdůležitějších rozdílů mezi člověkem a zvířetem. Přetváření přírody je typickým znakem právě pro člověka (adaptace), zvíře se přírodě a okolí pouze přizpůsobuje.⁵

2.2. Člověk jako osoba

Ve starověkém Římě je pojem „osoba“ vnímán jako nadřazený pojmu „člověk“. Toto označení je tehdy chápáno tak, že osoba je někdo, kdo má plná práva. Každý jedinec je člověk, ale každý člověk není osoba. Právě otroci sice byli lidmi, ale nebyli vnímáni jako osoby, protože mohli být například svévolně zabiti.⁶

Definici člověka jako osoby můžeme najít v knize Williama Norrise Clarca *Osoba jako bytí* (2007), kde se píše následující: „Podle Boethiovy definice je osoba individuální substance rozumové přirozenosti. Byt sám o osobě osobou znamená, že tato přirozenost musí mít či vlastnit svůj vlastní akt bytí.“⁷ Znamená to tedy, že člověkem je každý ze své vlastní přirozenosti. Každý jedinec má vrozenou schopnost myslet, rozhodovat se a uvědomovat si. To však ještě nedělá z člověka osobu.

Další definici osoby uvádí Max Müller a Alois Halder v knize *Sacramentu mundi* (in Sokol 2008): „Osoba není ‚esence‘ nebo ‚přirozenost‘, ale aktuální jedinečná skutečnost duchovního bytí, nedělitelný celek, který je nezávislý a nezaměnitelný s nikým jiným. Skutečnost jsoucna patřícího sobě samému, které je proto svým vlastním cílem o sobě. Je to konkrétní forma daná svobodou duchovního bytí, na niž se zakládá její nezcizitelná důstojnost.“⁸ U této

³Technosféra – uměle vytvořené prostředí, například technologií či člověkem. V tomto případě vznik civilizace.

⁴Nanosféra – vznik prostředí vzájemným ovlivňováním přírody a člověka. V tomto textu použito jako vznik kultury.

⁵Tamtéž: 9–10.

⁶CLARKE, W. Norris. *Osoba a bytí*. V Praze: Krystal OP, 2007: 34.

⁷Tamtéž: 35.

⁸Tamtéž: 39.

definice je důležité si uvědomit, že každý člověk má stejnou hodnotu, aniž by záleželo na lidských rysech.⁹

2.3. Vědomí sebe sama

Člověk jako osoba, jako existence duchovního bytí nic neváží a nedá se označit nebo určit jeho materiální hodnota. Člověka tvoří neviditelné a spíše uvědomělé. Jedná se o schopnost vidět to, co já jako jedinec dělám, a uvědomit si následky svého jednání. Už jen schopnost označit sám sebe jako JÁ, které může promlouvat samo k sobě nebo se obrátit k sobě samému a vnímat sebe jako jedinečnou bytost, je způsob, jakým bychom mohli definovat vědomí sebe sama.¹⁰

Naše já je v lidském těle ukryto a odkrývá se až ve vztahu s jinou osobou, který k nám přistupuje s láskou a chová se k nám jako k osobě: říká se tomu vztah JÁ–TY. Následně jsme schopni se obrátit zpět k sobě a uvědomit si sebe sama jako osobu. Proces tohoto objevování trvá celý život – nikdy nejsme schopni odhalit vše. Jedna z nejdůležitějších fází objevování probíhá ve stadiu dospívání, kdy se snažíme oddělit od našich rodičů a najít si vtaž k vrstevníkům.¹¹

Je důležité zmínit, že objevování sebe sama neprobíhá pouze ve vtažu mezi lidmi, ale také ve vztahu s přírodou nebo duchovním jsouncem. I když k nám například strom nemůže skrze řeč promlouvat nebo se k nám natáhnout, neznamená to, že se nemůže dostat do našeho vztahu JÁ–TY. Tím, že se k danému předmětu obracíme jako k bytosti a promlouváme k němu, reflektujeme sami sebe, což nám dává schopnost nahlédnout více do svého nitra.¹²

2.4. Člověk jako nástroj

Immanuel Kant vysvětluje, že se žádný člověk nemá stát nástrojem k uspokojování potřeb druhých. V případě, že je tak činěno, stává se osoba věcí a ztrácí tím svobodu. Jedním z příkladů, kdy dochází k používání druhého jako prostředku, je situace, kdy narušíme jeho libovůli, ale i naši samotnou, což znamená, že se sami můžeme stát prostředkem. V případě, že naše rozhodnutí nepřijmeme, stáváme se nesvobodnými. Jako další příklad můžeme uvést situaci, kdy druhého zmrzačíme, popřípadě zabijeme. V tomto případě se jedná o sebezáchovu

⁹ SOKOL, Jan. *Filosofická antropologie: člověk jako osoba*. Praha: Portál, 2008: 18.

¹⁰ CLARKE, W. Norris. *Osoba a bytí*. Praha: Krystal OP, 2007: 51.

¹¹ Tamtéž: 53.

¹² BUBER, Martin. *Já a Ty*. Přeložil Jiří NAVRÁTIL. Praha: Kalich, 2005: 39–44.

a rozhodnutí, které jsme sami přijali. Podle Kanta má každý člověk stejnou hodnotu a svobodu, která nemá být zneužívána druhými za účelem splnění svých potřeb.¹³

2.5. Hodnota lidského života

Člověk je jediný, kdo se dokáže obrátit do svého nitra a přemýšlet o sobě – být svým pánem a především si určovat svůj život. Není proto přípustné manipulovat s člověkem a využívat ho pouze jako prostředek ke splnění svých nebo cizích cílů. Každý člověk má nárok na svobodné sebeurčení. Jedním z problémů je fakt, že svobodné sebeurčení není neomezené. Je možné s lidmi manipulovat, aniž by si to oni sami uvědomovali. To je způsobeno jistým chováním, za které lze očekávat odměnu, popřípadě trest. Lidská svoboda je tedy možná až v případě, že člověk nebude o nic usilovat pod tlakem svého okolí.¹⁴

Mnohdy může být určeno druhými, jakou má náš život hodnotu nebo jak pocítujeme naši důstojnost. Když nás naši nejbližší milují, respektují, uznávají nebo nám jednoduše jen věří, dokazuje to naši jedinečnost. Vnímáme tak skutečnost, že zapadáme mezi ostatní. V opačném případě, tedy když by nás ostatní neuznávali nebo zcela ignorovali, mohli bychom pochybovat o své lidské hodnotě. Lze si pak pokládat otázky, v čem jsou ostatní lepší a proč někoho neberou jako sobě rovné. To může později vyústit až ve ztrátu pocitu lidství. Mohli bychom tedy uvést, že velmi důležitou lidskou podstatou je střet člověka s člověkem.¹⁵

2.6. První pojetí důstojnosti

S hodnotou lidského života se pojí termín důstojnost. Ovšem než se budeme tomuto termínu věnovat z pohledu dnešní doby, podívejme se do antického období, kde byla důstojnost chápána jako společenský status občana nebo instituce. Jednalo se prakticky o právo s určitým obsahem, které bylo chráněno státními institucemi. Důstojnost měla tedy právní zakotvení, které bylo chráněno státními institucemi, ale společenské uznání si musel každý postupem času získat sám. Dalo by se říct, že v antice důstojnost znamenala lidské právo, jež se lišilo mírou úspěšnosti a váženosti. Jeden z prvních, kdo důstojnost viděl odlišně, byl Marcus Tullius

¹³KANT, Immanuel. *Základy metafyziky mravů*. Praha: Svoboda, 1990: 90–93.

¹⁴ROTTER, Hans. *Důstojnost lidského života: [základní otázky lidské etiky]*. Praha: Vyšehrad, 1999: 25.

¹⁵ Tamtéž: 26.

Cicero, který ji vnímal jako záležitost bytostně lidskou. Tedy takovou, která patří všem lidem a není závislá na společenském postavení nebo na zásluhách.¹⁶

Termín důstojnost obohatili i křesťanští myslitelé, a to zejména Tomáš Akvinský. Důstojnost vysvětloval jako něco, co je přirozenou vlastností, se kterou se rodí každý jednatel. Z toho zároveň vyplývá i to, že lidé si jsou rovni.¹⁷

2.7. Současné teoretické přístupy důstojnosti

Řekli jsme si tedy, že důstojnost nebyla vždy součástí každého člověka a teprve až s Cicerem a křesťanstvím se začalo uvažovat o tom, že by každý člověk měl mít stejnou hodnotu. Důstojnost je tedy jedním z nejdůležitějších kritérií pro stanovení základních lidských práv: „Adeno Addis tvrdí, že lidská důstojnost se může stát univerzální na kulturním a sociálním prostředí s nezávislou hodnotou, s níž je možné identifikovat nejzákladnější lidská práva náležející všem lidem. (...) Matthias Mahlmann poměrně přesvědčivě ukazuje, že lidská důstojnost je pojmem vágní, a tudíž normativně nebezpečný, neboť může potencionálně fungovat jako trojský kůň ústavního práva, skrze nějž se do systému lidských práv budou dostávat subjektivní hodnoty a myšlenky.“¹⁸ Toto jsou dva příklady z knihy Filipa Horáka *O lidské důstojnosti* (2019).

Christopher McCrudden pak například vidí důstojnost jako kamufláž různých kultur. Tvrdí, že v každé kultuře může vzniknout odlišná podoba a odlišné vnímání lidské důstojnosti. Zabývá se otázkou, zda je lidská důstojnost základem spadajícím přímo pod Listinu základních práv a svobod, nebo zda je nutné vytvořit jinou „listinu lidských práv“, která se bude zabývat pouze důstojností. Leslie Meltzer Henry pak rozděluje důstojnost do pěti skupin. První je statusová důstojnost, která náleží pouze orgánům veřejné moci k zachování autority. Druhou je důstojnost rovnosti, která je univerzální a permanentní. Slouží převážně k řešení antidiskriminačních argumentů. Třetí skupina je založena na svobodě a slouží k ochraně soukromí a autonomie osobní volby, a to znamená, že lidé mohou vstoupit ze své vlastní vůle do soukromých vztahů a jednat v jejich rámci, pokud nejsou v konkrétních případech nějakým způsobem omezeni zákonem. Čtvrtou skupinou je skupina osobní integrity, která má za hlavní úkol chránit osobnost člověka. Poslední, pátá, je důstojnost kolektivní ctnosti, jež je založena

¹⁶HORÁK, Filip. *Lidská důstojnost: kritická reflexe jejího postavení a funkcí v ústavním právu*. Praha: Leges, 2019:15.

¹⁷ Tamtéž: 16.

¹⁸ Tamtéž: 19.

na vzájemné toleranci a slušném chování, tedy nutkání nechovat se k lidstvu nehumánně a nedůstojně.¹⁹

Důstojnost udává lidskou hodnotu, poukazuje na její jedinečnost a vlastnosti, které jsou nezcizitelné a neměly by být narušeny. Důstojnost nám také říká, že jsme lidé svobodní a máme svou vlastní vůli. Ostatní práva se důstojnosti podřizují. Můžeme si to vysvětlit na příkladu člověka, který se narodí ochrnutý. I v případě, že nemůže pohnout žádnou částí těla, je člověkem důstojným, a tak se na něj vztahují i všechna ostatní práva.

¹⁹ Tamtéž: 21.

3. Člověk a společnost

3.1. Člověk jako bytost společenská

Člověk je sám o sobě „chaotickou“ bytostí, která potřebuje ke svému lidskému životu řád. Docílit tohoto řádu se dá pouze tím, že si lidé utvoří stabilní prostředí. Výsledkem, který vzniká řadu let adaptací na přírodu, je srozumitelný sociální řád. Můžeme tedy říct, že proces stávání se člověkem se odehrává ve vzájemném vztahu s okolím, což zabezpečuje sociální stabilitu. Člověk se tedy neustále vyvíjí, přičemž jedním z prvků vývoje je právě sociálnost člověka. Ten je pak závislý na sociálním řádu a na lidském kontaktu.²⁰

Ve společnosti je člověk schopen získávat různé statusy a role, na jejichž základě si utváří svou vlastní identitu. Tato schopnost je ale dvojsečnou zbraní, protože společnost sice dokáže uspokojit jedincovu potřebu uznání a sebereflexe, ale kvůli různým situacím se tyto potřeby naplnit nemusí, čímž se může narušit pocit „někým být“. Lidé mají své potřeby, které se snaží realizovat. Identita je tedy to, kým jsme, ale společnost udává to, jaké mohou identity být.²¹

Lidská osoba má tři důležité stránky, které vytváří identitu. První je ta, která nás odlišuje tělesnými vlastnostmi a tedy tím, jak vypadáme, ale třeba také tím, co nosíme. Druhá je psychická, která nás odlišuje vědomostmi a dovednostmi. Důležitým kritériem hodnocení pro tuto oblast je duševní zdraví. Poslední stránkou je aspekt sociální, který ovlivňuje naše zařazení do společnosti.²²

3.2. Identita

Identita je chápána jako hluboký pocit naší jedinečnosti. Utváří se po celou dobu lidského života a dalo by se říct, že jedním z prvních znaků, podle něhož můžeme identitu konstruovat, je pohlaví. Je to právě fyzická stránka, na jejímž základě jsou lidé hodnoceni již od narození. Zmínili jsme pohlaví, ale může to být i barva očí, vlasů nebo naše výška. Pohlaví je však nejspíše hlavním prvkem určující identitu, dále je také důležitá barva pleti nebo jazyk.²³

²⁰BERGER, Peter L. a Thomas LUCKMANN. *Sociální konstrukce reality: pojednání o sociologii vědění*. Brno: Centrum pro studium demokracie a kultury, 1999: 51–56.

²¹BLATNÝ, Marek. *Psychologie osobnosti: hlavní témata, současné přístupy*. Praha: Grada, 2010: 17.

²²JANDOUREK, Jan. *Průvodce sociologií*. Praha: Grada, 2008: 81–58.

²³JANDOUREK, Jan. *Sociologický slovník*. Praha: Portál, 2007: 104.

Dalším velkým zlomem, díky němuž se formuje identita, je právě kontakt s druhými. Socializace má v dnešní době za následek situace, kdy většina lidí chce být ostatními velmi oblíbená, což může stát za hraním určitých rolí. Sociální identita je pozoruhodná tím, že se mění ve vztahu s druhými, respektive v kolektivu. Sociální identita má mnoho důvodů, proč se formuje. Při kontaktu se skupinou se naše identita může proměnit. Pokud jedinec spadá do nižší sociální vrstvy, ale ocitne se ve skupině s vyšším postavením, má postavení této skupiny určitou dosažitelnou hodnotu.²⁴ Můžeme tedy uvést, že naše identita je zejména produktem okolí.

3.3. Identita a role

Jak je vidět, identita je velmi složitá. Ovlivňuje ji společnost, ale také strukturální podmínky a zkušenosti, a proto je u každého člověka jedinečná. Zároveň má člověk možnost přepínat mezi různými rolemi, které jsou také spjaté s identitou. Jedná se o dynamiku rolí v rámci sociálně akceptovaného aktérského jednání, kdy je jedinec matkou, mužem, dítětem, doktorem nebo kamarádem. Tyto identity by nemohly existovat bez vztahu s druhými, protože sám sobě nejsem matkou nebo doktorem. Naše identita musí být tedy uznána společností a je tedy sociální.

Můžeme tedy říct, že vytváření naší identity představuje utváření a uvědomování si vlastního já ve společnosti, a to zejména díky druhým. Od okamžiku narození, kdy k nám matka promlouvá, si začínáme uvědomovat důležitost své osoby. To je svázáno s rolí díky komunikaci s druhými. Je tedy pochopitelné, že identita nás samých je závislá na tom, jak nás druzí vnímají.²⁵

3.4. Role

Role úzce souvisí s identitou, a to díky sociální struktuře neboli sociální síti vztahů mezi osobami, která nám pomáhá každého jedince přiřadit do určité role se specifickým statutem. Potom tedy víme, co lze od druhého očekávat, protože se jedná o pozici osob ve společnosti. Sociální struktura je také spojená s institucemi, díky kterým vznikají různé pozice.²⁶

²⁴TAIFEL, Henri, TURNERJ. Charles. „An integrative theory of intergroup conflict“ [online]. In W. G. Austin; S. Worchel (eds.). *The social psychology of intergroup relations*. Monterey: Brooks/Cole, 1979, s. 33–34 [cit. 12. 5. 2022]. Dostupné z: http://www.ark143.org/wordpress2/wp-content/uploads/2013/05/Tajfel-Turner-1979-An-Integrative-Theory-of-Intergroup-Conflict.pdf?fbclid=IwAR2tuTQb18slgSocQD_pAkW_PIMhnBmD6eMENSF2JeRjWbU-cqLRCbuEAYs.

²⁵HRDÁ, Martina a Radim ŠÍP. *Identita v sociálně pedagogickém výzkumu: pole napětí, změn a začlenění*. Brno: Masarykova univerzita, 2011: 28–29.

²⁶OURODA, Stanislav. *Sociologie*. Brno: Mendelova zemědělská a lesnická univerzita, 2004: 107 a 108.

Sociolog Erving Goffman tvrdí, že pro porozumění sociálnímu životu je podstatný dramaturgický přístup. Sociální život si tak můžeme představit jako divadlo, ve kterém lidé vystupují jako herci. Pokud na divadelní scénu přijde herec, který má ztvárnit roli otce, budeme očekávat, že bude starostlivý, milovat své děti, trestat je nebo odměňovat. Jan Jandourek zmiňuje termín *zákulisí* a tedy místo, kde se herec předem připravuje na výstup. Jedním z praktických příkladů je číšník, který přepíná své role mezi vstupem do kuchyně a vstupem do jídelního sálu. V kuchyni plné chaosu se pohybuje rychle a snaží se jídlo převzít co nejrychleji. Jakmile otevře dveře do jídelního sálu, změní svou roli na poklidného příjemného číšníka. Můžeme tedy říct, že role je předem očekávané chování, a tím pádem by se nemělo nic změnit ani v případě, že se přesuneme k jiné osobě, protože ta může za jistých okolností naplňovat určenou roli. Pouze tak může být chování dané role předvídatelné a řád ve společnosti možná i udržitelný. Ovšem každý nezvládne být matkou nebo politikem. Z tohoto vidíme, že chování jedince je řízeno především očekáváním publika. Nositel role tato očekávání vnímá a podle toho je převádí do konkrétního chování.²⁷

Sociální role a sociální status je odlišný. Pro vysvětlení se můžeme podívat do *Sociologického slovníku*, kde najdeme: „*Status je pouze postavení ve společnosti. Toto postavení určuje většinou majetek nebo různá zvýhodnění oproti ostatním. Status se dá získat i dědictvím, například narozením do šlechtické rodiny, která má vysokou moc. Slovo podřazené statusu se taky může říkat prestiž. Čili doktor má větší uznání, úctu než majitel nočního klubu, který má daleko vyšší plat. Jak jsme nyní zmínili lékaře, narážíme na status získaný. Je to status, který získáme úsilím. Rozdíl tedy mezi statusem a rolí je ten, že v roli lékaře se očekává, jak se bude chovat, případně co je jeho náplní práce oproti statusu, který vytváří jeho uznání a naši úctu vůči němu.*“²⁸

4. Nerovnost v sociálním společenství

Pokud by existovala možnost rovnosti mezi lidmi, dalo by se říct, že všichni by měli mít stejné dispozice pro osobní rozvoj. To je však pouze předpoklad a navíc není plně společenský. Strukturální potíže a společenské diferenciaci totiž určují sociálně-ekonomické nerovnosti a tím se projevují limitující faktory s dopadem na individuum. Důsledkem pak mohou být

²⁷JANDOUREK, Jan. *Úvod do sociologie*. Praha: Portál, 2003: 61–66.

²⁸JANDOUREK, Jan. *Sociologický slovník*. Praha: Portál, 2007: 239.

psychické potíže, které mohou přerůst až v těžké deprese.²⁹ Samotná nerovnost by pak samozřejmě šla více rozebrat, ale nyní zůstaneme u tohoto krátkého úvodu.

4.1. Xenofobie

Svůj dopad mají také xenofobní nálady v našem okolí. Xenofobie v doslovném překladu znamená „strach z cizího“ a jedná se o snahu udržovat si odstup od všeho neznámého, cizího a subjektivně ohrožujícího. Xenofobie se uplatňuje zejména v kontextu mezietnické nesnášenlivosti a předsudečnosti vůči lidem cizího původu. Historie nám pak ukazuje, že xenofobie doprovází lidstvo odjakživa.³⁰ Je ale důležité zmínit, že obavy mohou být přirozeným a logickým jevem, který způsobuje jedna ze základních lidských potřeb – bezpečí (a jistota). Občas se také mylně stává, že termín xenofobie je zaměňován za pojem rasismus nebo předsudek.³¹

4.2. Předsudky

Gordon W. Allport napsal, že „*předsudek je odmítavý až nepřátelský postoj vůči člověku, který patří do určité skupiny, jen proto, že do této skupiny patří, a má se tudíž za to, že má nežádoucí vlastnosti připisované této skupině*“.³² Předsudky mají vzhledem ke generalizaci negativní význam, ovšem slouží i jako ochrana před zklamáním. Trpí-li totiž někdo, ať už z jakýchkoliv důvodů, předsudkům vůči Romům, nebude pravděpodobně z nevydařeného setkání příliš zklamán. Hans-Georg Gadamer pak poukazuje na „nepravé předsudky“, které bychom měli prostřednictvím zdravého rozumu a myšlení eliminovat. Jedná se o předsudky, jež se k nám pomocí dějinných procesů dostanou jako nepravdivé. Hans-Georg Gadamer říká, že k rozeznání nepravých předsudků je potřeba dějinný odstup. Je pak samozřejmé, že dějiny jsou mnohdy zkreslené, protože je píšou vítězové.³³

Předsudky mohou dostoupit na pět stádií vývoje. Jsou to:

1. *Očerňování – nepřátelské řeči, pomluvy, propaganda.*
2. *Izolace – oddělování etnických skupin.*

²⁹CAKIRPALOGLU, Panajotis. *Psychologie hodnot*. Olomouc: Univerzita Palackého v Olomouci, 2009: 89.

³⁰ČENĚK, Jiří, Josef SMOLÍK a Zdeňka VYKOUKALOVÁ. *Interkulturní psychologie: vybrané kapitoly*. Praha: Grada, 2016: 203–204.

³¹Tamtéž: 204–205.

³²KOSEK, Jan. *Právo (n)a předsudek: historické, filozofické, sociálně psychologické, kulturní a právnícké souvislosti stereotypů a předsudků*. Praha: Dokořán, 2011: 23.

³³Tamtéž: 26–34.

3. *Diskriminace – upírání občanských práv, upírání zaměstnání.*
4. *Tělesné napadení – násilí vůči osobám.*
5. *Vyhlazování – bezohledné násilí vůči celé skupině lidí. Tady si můžeme uvědomit druhou světovou válku a vyhlazování Židů a Romů.* ³⁴

V brněnském Muzeu romské kultury se můžeme setkat s texty, které poukazují na předsudky vůči Romům. Můžeme se zde třeba dočíst, že „Romové kradou“, což je jeden z nejrozšířenějších předsudků vůbec. Není bez zajímavosti, že tyto předsudky vznikly ještě dříve, než Romové někam přišli, a proto se dá o nich s největší pravděpodobností hovořit jako o nepravých předsudcích. To je pouze jeden z příkladů, jaké dopady mohou mít takové předsudky.

4.3. Stereotyp

Z psychologického hlediska je stereotyp zobecnění určité představy o druhých. Stereotyp tedy můžeme označit jako generalizaci. Nositelem je buď jedinec, anebo skupina lidí sdílející určitou představu. Stereotypy vznikají tak, že zobecníme skutečné nebo předpokládané vlastnosti. Důležité je, že často se nejedná pouze o názor jednotlivce, ale o sdílenou představu celé skupiny, která je většinou předávána z generace na generaci.³⁵

4.4. Rasismus

Rasismus můžeme definovat jako předsudek založený na sociálně významných fyzických rozdílech. Rasista je potom člověk, který je přesvědčen, že jedince je nutné diferencovat – často v kontextu nadřazenosti a méněcennosti –, a to jen v důsledku takto určených rasových rozdílů a z nich vyplývajících údajných sociálních nebo mentálních diferencí. Tím se z rasismu stává legitimizace nadřazení své vlastní „rasy“ nad ostatními.³⁶

Na základě definice vidíme, že rasismus je sociální dispozicí a projevuje se v jednání zejména těch osob, které vidí svou rasu jako nadřazenou. Nejčastěji zmiňovaný důvod je ten, že bílá rasa přinesla více civilizačních přínosů než rasa tmavé pleti, a proto jsou „černoši“ na nižší úrovni než rasa bílá. Známý mýtus ohledně inteligenčního koeficientu, kdy bílá rasa dosahuje lepších výsledků inteligence než černá, však byl vyvrácen. Rozdílnosti totiž nebyly

³⁴HAYES, Nicky. Základy sociální psychologie. Přeložila Irena ŠTĚPANÍKOVÁ. Praha: Portál, 2007: 122.

³⁵ČENĚK, Jiří, Josef SMOLÍK a Zdeňka VYKOUKALOVÁ. *Interkulturní psychologie: vybrané kapitoly*. Praha: Grada, 2016: 200.

³⁶DANICS, Štefan a Tomáš KAMÍN. *Extremismus, rasismus a antisemitismus*. Praha: Policejní akademie České republiky v Praze, 2008: 116.

vytvořeny na základě biologických rozdílů, ale na základě sociálních a kulturních dispozic obou skupin. Jak také píše Claude Levi-Strauss, dnešní rasismus není záležitostí biologických rozdílů, ale každá kultura vychovává lidi k obrazu svému a naše myšlení je postaveno především na sociálním a kulturním vlivu. Paradoxem je, že společnosti často nejsou obezřetné k sociálním a kulturním nerovnostem, které zvyšují rozdíly např. v inteligenčním koeficientu, a inklinují k rasám.³⁷

Můžeme tedy říct, že v případě rasismu má biologická odlišnost pouze zástupný vliv, protože důležité je to, jaké jsou sociální a kulturní predispozice. V případě percepce rozdílů je pak důležité, jak určitá společnost nahlíží na jiné. Jednoduše můžeme říct, že základem rasistického chování není barva kůže, ale představy majoritní skupiny.

4.5. Rasismus jako lidská psychologická projekce

Když se zaměříme na rasismus v oblasti psychologie, uvidíme, že se v této oblasti jedná o velmi zvláštní psychologický mechanismus, který nám umožňuje zachovat si sebeúctu a vnitřní klid tím, že pocity nebo názory, jež máme, promítneme bezděčně do druhého. Pokud například cítíme určitý pud a ten nedokážeme vystrnadit z vědomí, dojdeme ke zjištění, že ho dokážeme promítnout do někoho jiného. To znamená, že s těmito touhami a myšlenkami nebudeme mít nic společného, protože je projektujeme. Promítáme tedy to, za co se můžeme sami stydět, čeho se na sobě můžeme bát, co by nás mohlo rozvrátit a co nás nesmí ani napadnout. Mohou to být zakázaná či odsuzovaná přání, závist nebo touha někomu ublížit.³⁸

5. Romové

5.1. Rom vs. cikán

Původ slova cikán je nejasný. Podle Lea Wienera vzniklo slovo cikán ze slova asinkar, a to znamená ve staroperském jazyce kovář. Romové dnes tento výraz berou spíše jako hanlivé označení. Název Rom je vlastním označením a v mezinárodním měřítku se poprvé a oficiálně objevil v Londýně v roce 1971 při konání mezinárodního kongresu Romů. Zde byl název Rom

³⁷ LÉVI-STRAUSS, Claude. *Rasa a dějiny*. Brno: Atlantis, 1999: 7–19.

³⁸ ŘÍČAN, Pavel. *S Romy žít budeme – jde o to jak: dějiny, současná situace, kořeny problémů, naděje společné budoucnosti*. Praha: Portál, 1998: 67.

deklarován jako oficiální název romského etnika a znamená muž nebo manžel. Původ vychází se sanskrtu z výrazu *domba-s*, což je mužský člen nízké kasty hudebníků.³⁹

5.2. Původ

Původ Romů není zcela jasný z důvodu chybějících pramenů, ale antropologie, etnografie a zejména lingvistika dospěly k přesvědčení, že Romové mají indický původ. Při srovnávání romského jazyka s indickými jazyky bylo zjištěno, že většina slov v romském a indickém jazyce si je podobná. Jedna z teorií ohledně vzniku názvu Rom je založena na hindských slovech označujících kasty – *Domba* nebo *Doma*, které se týkají výslovnosti cerebrálního „d“. To je vyslovováno v evropských romských dialekttech jako „r“. Tyto kasty jsou známé především hudbou a kočovným životem.⁴⁰

5.3. Historie po příchodu do Evropy

Romové byli až do počátku 15. století přijímáni evropskou společností relativně přívětivě. Od konce 15. století se začínají projevovat negativnější tendence a obyvatelé Romy začínají odsuzovat a vyhánět. Důvodem byla zřejmě jejich sociální, kulturní i „rasová“ odlišnost. Počátky represí vůči Romům se projevily již za českého krále Ferdinanda I. v roce 1545, když vykázal všechny Romy ze své země (i když s tím, že se jim během vyhánění nesmí ublížit na těle). Roku 1556 bylo nařízení zpřísněno a romští muži, kteří byli chyceni, mohli být mučeni, nebo dokonce zabiti. Ženy a děti byly od tohoto jednání uchráněny. Násilím vůči Romům však proslul zejména Leopold I., který vyhlásil na celém území rakouské monarchie „bezpráví“ vůči Romům. Romští muži mohli být popraveni a ženám a dětem, které byly chyceny poprvé, bylo vypáleno označení, nebo dokonce odříznuta část těla. Pokud byly chyceny podruhé, byly také popraveny.⁴¹

Karel VI. pak ve svém nařízení z roku 1726 přikazuje „trestat na hrdle“ každého Roma, který bude chycen. Marie Terezie zprvu praktikovala stejné způsoby jako její předchůdci, ale v 60. letech 18. století si začíná uvědomovat, že protiromské vyhlášky nejsou řešením, a tak orientuje protiromská nařízení pouze na Romy přicházející na území rakouské monarchie z jiných monarchií, království nebo území. Marie Terezie se dále snaží Romy nuceně asimilovat

³⁹KRÁČMAROVÁ, Drahoslava. *Ethnonyma Rom a Cikán v českém jazykovém prostředí: Ethnonyms "Rom" and "Cikán" in Czech language culture*. Praha: Univerzita Karlova v Praze, 2014: 11.

⁴⁰GABAL, Ivan. *Etnické menšiny ve střední Evropě: konflikt nebo integrace*. Praha: G plus G, 1999: 153 a 154.

⁴¹FRASER, Angus M. *Cikáni*. Přeložila Marta MIKLUŠÁKOVÁ. Praha: Nakladatelství Lidové noviny, 1998: 269 a 270.

a oddělovat děti od svých rodičů, přičemž děti jsou nuceny chodit do školy. V této politice pokračoval i její syn Josef II.

Příznivější doba nastává až koncem 18. století, kdy hrabě Dominik Ondřej Kounic nechává usadit na svém panství jednu romskou rodinu. Tento čin se pak stává základem tolerance na určitých místech moravského území. Postupně se zlepšují celkové podmínky romských obyvatel a Romové si začínají vytvářet hustou síť osídlení u Uherského Brodu, Hodonína a Uherského Hradiště. Kolem roku 1900 žije na Moravě až třicet romských táborů. O deset let později je číslo zvýšeno na 109 a před druhou světovou válkou je jich okolo 153.

5.4. Vliv druhé světové války

Druhá světová válka byla pro Romy osudová. V koncentračních táborech byli vyvražděni téměř všichni čeští Romové – ještě v roce 1940 se uvádělo, že je na českém území přibližně 6500 Romů a po druhé světové válce jich zůstalo jen 600. Situace bohužel nebyla pro Romy přívětivá ani po válce, protože se v Československu začínají objevovat Romové z okolních zemí, kteří si navzájem konkurují a vytváří rozepře z důvodů odlišných kulturních návyků. Svůj dopad měla také asimilační politika komunistického Československa. K prvnímu bodu lze uvést, že Romové se dělí především podle původu, a to na německé Sinty, maďarské Ungriky, rumunské Olachy a jiné, ale dělí se také podle povolání – např. kotláři se nazývali Kalderaši. Ke druhému bodu pak lze uvést, že komunisté nevnímaly Romy jako národ (nesplňovali stalinskou definici národa), a proto byli označováni za sociální skupinu se zaostalým způsobem života. Dochází pak k různým asimilačním strategiím, jejichž cílem je především odstranění romské ngramotnosti. Vzniká také zákon o povinném usazení, který znemožňuje Romům kočovně obchodovat a nutí je k usazení. Dalším asimilačním krokem byl dokument z 8. dubna 1958 nazvaný „Usnesení o práci mezi cikánským obyvatelem v ČSR“, na jehož základě museli Romové nastoupit do zaměstnání. Romové také nemohli uvést romský dialekt na úroveň spisovného jazyka a literatury, protože podle komunistického uvažování by to zpomalilo proces převýchovy a prohloubilo by to primitivní styl cikánského života. Pokud někdo používal romštinu ve škole, mohl být často diskriminován. Pokud někdo promluvil romsky, mohl dostat pokutu nebo nemohl vstoupit do organizace mládeže (pionýra).⁴²

Po roce 1960 se uplatňovala státní strategie přidělování bytů a pracovních míst, která ale neměla na romské obyvatele pozitivní dopady. Romové často pocházeli ze Slovenska, kde

⁴² SCHEINOSTOVÁ, Alena. *Romipen: literaturou k moderní identitě*. Praha: Athinganoi, 2006: 21.

žili především v zemljankách bez elektřiny a vody (romské osady), a proto často nevěděli, jak plně využít moderní bydlení. Docházelo tak mnohdy k devastování přiděleného prostoru a do této situace vstoupila v roce 1965 vyhláška, která hovořila o nuceném usazení romských komunit v předem daných lokalitách. Jednou z takto vzniklých lokalit byl i Chánov u Mostu. Jelikož Romové po druhé světové válce pocházeli z různých míst, měli i různé zvyky. Nuceným seskupováním na jedno místo tak vznikala silná nevraživost. Tato situace má za následek narušení tradičních rodinných vazeb i romských hodnot, což vede ke ztrátě přirozeného vývoje.⁴³

5.5. Ztráta romství

Od 90. let 20. století mají Romové stále potíže se svým skupinovým uznáním. Jedním z důvodů je také to, že žili po dlouhou dobu na okraji společnosti a měli tendenci se izolovat od ostatních. Jejich kulturní a sociální návyky byly trnem v oku majoritnímu obyvatelstvu, a proto docházelo k jejich izolaci. Navíc již v období komunistického režimu podlehl Romové silné asimilaci a přišli o velkou část svých zvyků, což dodnes velmi těžce snáší.

Romové si uvědomují, že jejich historie má značný vliv na jejich postavení, a tak se začínají učit mateřský jazyk dané země a opouští romštinu. Uvědomují si tak, že jejich děti budou mít větší šanci k dokončení českých škol a mohou tak ukázat, že jsou inteligentní a mohou vést život na úrovni majority. V posledních letech je navíc patrné, že Romové pomalu opouští své zvyky a přijímají český jazyk a obecněji i českou kulturu. Badatelka Nina Pavelčíková ve svém výzkumu zjistila, že většina vzdělaných Romů, jež se dokázala integrovat do majoritní skupiny, pohlíží na své předchůdce nebo na Romy, kteří se nechtějí vzdělávat, negativně a někdy je dokonce odsuzuje. Existuje ovšem skupina Romů, která přijímání české kultury odsuzuje: jde o skupinu sociálně slabších. Celé situaci nepřispívají ani stereotypy, které se stovky let v podstatě nemění.⁴⁴

5.6. Stereotypy o Romech

Je důležité vzít v potaz, že některé stereotypy pochází už z dob, kdy se věda teprve rozvíjela. Určitá část těchto stereotypů je pak používána i dnes. Řada stereotypů předchozích století vnikala právě z toho důvodu, že Romové žili na okraji společnosti.

⁴³ Tamtéž: 17–22.

⁴⁴ BITTNEROVÁ, Dana a MÍRJAM MORAVCOVÁ, ed. *Etnické komunity*. Praha: FHS UK, 2011: 101–110.

Původem slovenský učenec a evangelický kněz Samuel Augustini ab Hortis popisuje uherské Romy jako osoby, které nemají příliš ctností, ale spíše hodně nedostatků. Augustini ab Hortis tehdejší Romy označuje především jako zloděje a lháře, kteří jsou hádaví, hluční, nerozvášní, nejednotní a hašteřiví. Pozastavuje se nad tím, že jsou zároveň i velmi bojácní, a proto kradou ve dne a ne v noci, kdy je tma. Ani přísný trest za odhalenou krádež je neponíží, protože jsou prý až překvapivě pyšní a hrdí. Tyto stereotypy můžeme najít i v dalších dílech. Následně je přebíraly dobové noviny a časopisy a tak se šířily dále. Na přelomu 19. a 20. století nalezneme řadu tradičních ustálených stereotypů o Romech již v dílech encyklopedického charakteru. Typickým příkladem je první vydání Ottova slovníku naučného z roku 1892, kde nalezneme tuto citaci: „*Cikáni o budoucnost se nestarají, o povinnostech nemají pojmu. Čest je jim cizí a zásadám nerozumějí. Cít jejich je hluboký a žádost neukojitelná. Jejich bol a vášněň dojímá v hudbě. Mravností muži nevynikají, ženy ještě méně. Zlodějstvím a nepočestností smutně prosluli. Pozoruhodnou jest jejich láska k dětem. Práce se štítí.*“⁴⁵

Romové jsou skupina, kterou i Karel Marx definoval jako zloděje a zločince všelijakého druhu, kteří žijí na úkor společnosti. Dále je popsal jako osoby bez určitého řemesla, jako vagabundy, lidi bez srdce a bez domova. Dnes ovšem víme, že tyto definice nejsou pravdivé, přesto se jejich části přesunuly do dnešních stereotypů, především část o nečestném způsobu života.⁴⁶

O stereotypch v dnešní době, které platí především pro Romy sociálně slabší, Nina Ševčíková konstatuje, že Romům se nejčastěji vytýká přílišná hlučnost, agresivita, egoismus, slabá vůle, vulgární jednání, vypočítavost, psychická labilita, malá vytrvalost, nedodržování hygieny, nedostatek vzdělání, špatná pracovní morálka, nespolehlivost, volná sexualita a prostituce. Na negativní vztah majoritní skupiny vůči Romům poukázal i průzkum ze středních škol, ve kterém se žáci vyjadřovali k otázce bydlení v sousedství Romů. Až 80 % respondentů odpovědělo, že tato skutečnost by jim vadila. Na otázku, zda by mohli mít za partnera Roma, odpovědělo 78 % ne nebo rozhodně ne.⁴⁷

5.7. Menšiny v očích české majority

Soužití městských obyvatel s různými etnickými menšinami přináší řadu problémů a konfliktů. Tyto spory se nejčastěji objevují v městském prostředí, a to kvůli častému kontaktu.

⁴⁵ WEINEROVÁ, Renata. Romové a stereotypy: výzkum stereotypizace Romů v Ústeckém kraji. Praha: Karolinum, 2014: 11–12.

⁴⁶ STEWART, Michael. Čas Cikánů. Brno: Barrister & Principal, 2005: 104.

⁴⁷ BAKALÁŘ, Petr. *Psychologie Romů*. Praha: Votobia, 2004: 122 a 123.

Izolovaným soužitím mezi skupinami dochází k vytváření etnicky definovaného obrazu. Ovlivnění tohoto obrazu je založeno na celé řadě zkušeností, jako jsou sousedské vztahy, ale i kvalita ovládnutí majoritního jazyka. Tyto zkušenosti nejsou jedinou složkou k utváření vztahu k minoritě, přičemž jsou zatíženy celou řadou stereotypů a předsudků. Miloslava Turková se zabývala vztahem mezi českou majoritou a ostatními etnickými menšinami a zjistila, že více jak 80 % všech respondentů (celkově 700 respondentů) souhlasilo s tím, že v menšinách vidí hrozbu. Obráceně to bylo ovšem pouhých 10 %.⁴⁸

5.8. Stereotypy ze strany Romů

Romové při hodnocení majority zaujímají až překvapivě záporná stanoviska. Kritizují neromský „citový chlad“, odměřenost, upjatost, vypočítavost, lakotu, nedostatek pohostinnosti, bezcharakternost, nadřazené chování a xenofobii vůči Romům. Takto vyhocená situace je především důsledkem neschopnosti odpustit historické pronásledování Romů a další negativní podoby přístupu k Romům. Velmi často také apelují na to, že jejich dosavadní život je právě způsoben tím, že se snažili spíše jen přežít.⁴⁹

5.9. Co je příčinou sociálního vylučování Romů

K sociálnímu vylučování dochází především u skupin sociálně slabších Romů, kteří trpí dlouhodobou nezaměstnaností a sociálními problémy. Tyto situace řeší především nelegální prací nebo využíváním sociálních příspěvků. Nízké finanční možnosti také nepřispívají ke zvýšení gramotnosti, ale především přispívají k problémům s bydlením a obecně k sociálním problémům. Romové se z těchto důvodů často stěhují daleko od velkých měst, nebo dokonce do jiných zemí. Příčinou sociálního vylučování je především špatná zaměstnatelnost Romů, která je zčásti způsobena jejich nízkou kvalifikací. Nízká nezaměstnanost ale není jedinou příčinou sociálního vyloučení. Patří mezi ně celá řada stereotypů, které se přenášejí z předchozích období.⁵⁰

Poukázali jsme tedy na to, že nezaměstnanost je jednou z největších hrozeb pro vznik sociálního vyčleňování Romů, kvůli níž dochází ke ztrátě bydliště a obživy. Není však jedinou. Je tu také neznalost práv, kdy Romové ve většině případů nevědí, zda jsou při určitém konfliktu

⁴⁸BITTNEROVÁ, Dana a Mirjam MORAVCOVÁ, ed. *Etnické komunity v české společnosti*. Praha: Ermat, 2006: 10–24.

⁴⁹BAKALÁŘ, Petr. *Psychologie Romů*. Praha: Votobia, 2004: 124.

⁵⁰ŠÍMÍKOVÁ, Ivana a Imrich VAŠEČKA. *Mechanismy sociálního vyčleňování romských komunit na lokální úrovni a nástroje integrace*. Brno: Barrister & Principal, 2004: 134.

v právu, a tak raději konflikt prohrají, zadluží se následně ztrácí bydliště. Dalším aspektem je příliš úzká spolupráce a provázanost mezi Romy a Čechy, která má za následek menší střetávání a tím nepochopení jedné strany druhou. Mezi další aspekty patří kriminalita, která vzniká právě kvůli sociálnímu vylučování, nebo stereotypy, jež Romy doprovází už od příchodu do Evropy. Je tu však také řada dalších komplikací, které situaci nepomáhají, například nejasný model romské kultury, popřípadě neúplná znalost českého jazyka.⁵¹

5.10. Ztráta pocitu lidství a strach o smysl existence

Romové jsou často frustrováni tím, že nevědí, kdo vlastně jsou a neznají místo svého původu. Také neznají důvody, proč byli perzekvováni a proč jsou nyní na okraji společnosti. Ztrácí smysl svého života a pokládají si existenční otázku, proč právě oni jsou Romy. Ptají se, proč právě oni jsou těmi podřadnými. Někteří z nich si dokonce myslí, že se narodili s romskou národností, protože v minulém životě se chovali nepatřičně, a tak byli potrestáni romskou národností.⁵² Romové se snaží hledat smysl své existence v historii, což může vést k tomu, že si uvědomí svou dlouhodobou diskriminaci a také to, že po celá staletí neměli nikde žádné větší zastoupení. V tu chvíli si začnou uvědomovat svou méněcennost.⁵³

Výzkumný problém, který se snažím rozvést v praktické části, spočívá v otázce, co je důvodem současných problémů spočívajících v odcizení. Závažnost vidím v přístupu „nucené“ asimilace, kdy Rom ztrácí především znalosti o své kultuře a jazyku, aby „zapadl“ do majoritní skupiny. S tím je spojená stereotypizace a předsudečnost, která je namířená vůči Romům. V současné době bych romství v České republice z vlastního pohledu Romů charakterizoval takto: „Nejsem už Romem, ale stále ani Čechem, kým tedy jsem?“

⁵¹ HIRT, Tomáš a Marek JAKOUBEK, ed. *„Romové“ v osidlech sociálního vyloučení*. Plzeň: Vydavatelství a nakladatelství Aleš Čeněk, 2006: 27–41.

⁵² SAMKOVÁ, Klára. *Romská otázka: psychologické důvody sociálního vyloučení Romů*. Praha: Blinkr, 2011: 53–54.

⁵³ Tamtéž: 54–55.

6. Praktická část

6.1. Metodologie

6.1.1. Cíl výzkumu

Hlavním cílem výzkumu je analyzovat, jak mají předsudečné a stereotypizující jednání a pohled majority vliv na psychické a sociální ukotvení členů romské populace. Bakalářská práce nemá za cíl přijít s definicí, která by určovala příčiny dnešního postavení Romů, ale ukázat, jak Romové vnímají své postavení ve vztahu k majoritě. Protože není v možnostech bakalářské práce toto téma zkoumat v celé České republice, vybral jsem si konkrétně Pardubický kraj. I tak bylo obtížné v obou krajích najít respondenty podle klíčového kritéria – výzkum byl zaměřen především na rodiny se studenty základních, středních a vysokých škol, zatímco rodiče měli mít pouze základní vzdělání. Cílem práce bylo ukázat, jaký vliv mají stereotypy a předsudky, ale také vzdělání a prožitky na utváření vztahu mezi Čechy a Romy a do jaké míry se projevuje odcizení, které je také způsobeno začleněním do české společnosti.

6.1.2. Typ výzkumu

Pro svůj výzkum jsem si vybral kvalitativní metodu, kterou považuji za nejvhodnější metodu vzhledem k povaze práce. Kvalitativní výzkum mi umožňuje použít hloubkové rozhovory, které většinou probíhají mezi výzkumníkem a respondentem polostrukturovaným formátem. Jako cílovou skupinu jsem si zvolil Romy, kteří jsou občany České republiky a ve většině případů nechtějí mluvit o své kultuře nebo o sobě samotných vůbec. Proto byl kvalitativní výzkum zároveň jedinou možnou volbou. Kvantitativní výzkum založený převážně na uzavřených otázkách má nevýhodu v tom, že získaná data jsou příliš obecná a nedokážou odhalit subjektivní perspektivy jedince.

Oproti tomu kvalitativní výzkum umožňuje hluboké rozhovory mezi respondentem a výzkumníkem. Díky tomu je možné lépe zacílit výzkum, ale také případně změnit otázky v polostrukturovaném rozhovoru. Mezi nevýhody kvalitativního výzkumu patří jeho časová náročnost vzhledem ke kódování a kategorizaci a také se zde projevuje ovlivnění dat osobou výzkumníka a jeho subjektivitou. Další nevýhodou je slabá generalizace a vysoká validita výzkumu. Validita znamená odpovídající skutečnost vyzkoumaných odpovědí a právě to bylo pro práci klíčové. Reliabilita pak určuje shodu výsledků při opakování stejného výzkumu. Právě v reliabilitě má tento výzkum slabinu, protože nelze opakováním výzkumem dojít k opakováním výsledkům. Z rozhovorů můžeme zjistit, že Romové měli dříve jiné dispozice

pro svůj sociální vývoj, než jaké mají dnes. Co se týče reprezentativity výzkumu, je velmi slabá, jelikož charakter tohoto tématu se nedá zobecnit.

6.1.3. Specifikace výzkumu

Výzkum jsem prováděl od března 2021 do ledna 2022. U rodin jsem zprvu pobýval čtyři dny v rámci zúčastněného pozorování, ale během tak krátkého období nebylo možné získat potřebné odpovědi, protože se jedná o velice osobní problematiku. U jedné z rodin jsem se však rozhodl pobývat delší dobu, neboť s ní mám blízký vztah. Díky tomu jsem získal relevantní odpovědi. Přehodnotil jsem tak dobu pobytu s respondenty na čtrnáct dní.

Nové respondenty jsem získával pomocí metody sněhové koule (snowball method). Každou rodinu jsem poprosil, zda by mě nedoporučila někomu dalšímu, koho znají. Celkem jsem byl u 12 rodin a většinou jsem dostal postel od nejmladšího člena rodiny nebo jsem spal na matraci. U některých rodin byl výzkum těžší, protože děti byly dopoledne ve škole a rodiče se zase vraceli až po práci. Častokrát jsem se tedy ocitl sám bez možnosti řádného výzkumu. U dalších rodin byla maminka na mateřské dovolené, a tak bylo možné s ní pobývat i během dopoledních hodin. Odpoledne jsem se vracel k dětem, které přicházely ze školy.

První týden byl spíše seznamovací a tak jsem se snažil zapojit do jejich každodenních aktivit bez provádění rozhovorů. Až od druhého týdne jsem se začal vyptávat. Díky pobytu v rodinách bylo možné si zapisovat také poznámky do terénního deníku, protože mnoho informací začaly rodiny sdělovat samy, když jsme se blíže poznali.

6.1.4. Výzkumný vzorek

Výzkum byl celkově proveden s 55 respondenty ve 12 rodinách. Všichni jsou romského původu a výzkumné kritérium představovalo to, aby ve všech rodinách byli studenti základních, středních nebo vysokých škol, zatímco rodiče měli mít pouze základní školu. Z celkového počtu 55 participantů se jednalo o 22 mužů a 23 žen, ale ve většině případů probíhal výzkum se ženami kvůli odtazivosti mužů (bylo to dáno i tím, že po příchodu z práce chtěli mít klid). S osobami ženského pohlaví probíhaly rozhovory v příjemné atmosféře. V případě mladších studentů základních škol bylo těžké se k nim přiblížit kvůli jejich věku. Opačná situace byla v případě studentů středních a vysokých škol, se kterými jsem docházel i mezi jejich vrstevníky do místního baru nebo do posiloven. Celkové věkové rozpětí se pohybovalo od 10 let do 62 let.

6.1.5. Výzkumné otázky

Na úvod této kapitoly chci zmínit, že se otázky v průběhu výzkumu měnily. Zprvu jsem měl připraveny určité otázky, u kterých ale bylo zjištěno, že nemají dostatečnou relevanci, a tak jsem byl nucen postupem času okruh otázek měnit. S tím souvisely i doplňující otázky, které vyplývaly z konkrétních rozhovorů. Při položení otázky jsem zdůraznil, že respondent nemusí nutně odpovídat, pokud nechce nebo neumí odpovědět. Také jsem jim nabídl možnost přeformulovat otázky, pokud by jim nerozuměli. Vždy jsem zdůraznil, že jde o jejich subjektivní postoje a přesvědčení a že žádná odpověď není „špatná“. Největší úskalí představovaly rozhovory s žáky základních škol, kteří se cítili zkoušeni jako ve škole. Otázky byly pro všechny respondenty totožné. Ovšem někteří určité otázky nepochopili, popřípadě uvedli jinou odpověď, než by odpovídala otázce. Níže jsou uvedeny okruhy otázek:

- 1) Jak si myslíš, že se měli Romové dříve?
- 2) Znáš něco o romské historii? Například odkud Romové pochází?
- 3) Jaká si myslíš, že je romská budoucnost?
- 4) Jaký máš vztah k Čechům, jak s nimi vycházíš?
- 5) Jaký máš vztah k Romům?
- 6) Co si myslíš, že si ostatní o tobě myslí? (Myšleno Češi.)
- 7) Jaké si myslíš, že je Romské postavení v České republice?
- 8) Jak se cítíš jako Rom/Romka a co to znamená být Romem/Romkou?
- 9) Cítíš se jinak, když jsi mezi Čechy a pak se vrátíš zpět mezi Romy? Jaký cítíš rozdíl?

S respondenty byl uzavřen informovaný souhlas a veškeré nahrávky ze setkání byly přepisovány a nyní jsou uloženy v autorově osobním archivu.

6.1.6. Etika výzkumu

V rámci práce byly důležité etické otázky výzkumu. Především bylo nutné mít informovaný souhlas, aby byl respondent obeznámen s účelem výzkumu. Nejdříve jsem se snažil, aby každý souhlas byl obstarán podpisem, ale mnozí respondenti nechtěli nic podepisovat. Navíc se jednalo o jakousi demotivaci, až odstrašení respondentů, a proto jsem souhlas raději získával ústně v rámci nahrávky na diktafon. Dalším důležitým bodem je transparentnost. Ve výzkumu nebyly nikomu zatajeny žádné informace a respondentům také byla slíbena (a dodržena) anonymita. Ve výzkumu bylo také dbáno na to, aby na respondenty nebyl vytvářen nátlak a aby každý mohl odpovídat svobodně. Aby se respondenti cítili při

rozhovorech pohodlně, vedl jsem rozhovory neformálně. Věřím, že právě neformálnost rozhovorů napomohla k lepšímu vyjádření pocitů respondentů.

6.2. Znalost romské historie

6.2.1. Pohled žáků a studentů

Při dotazování, jak se měli Romové v předchozích letech nebo jaká je jejich minulost, jsem se od žáků základních škol mnoho informací nedozvěděl. Většinou odpověděli, že neví. Druhá, menší část žáků odpovídala, že nejspíše dobře, ale odpovědi byly velmi strohé. Naopak od studentů středních škol jsem se dozvěděl informace, které mě velmi překvapily. Velká část studentů odpověděla, že se Romové měli lépe, než se mají dnes. Podle jejich názoru se Romové nesetkávali tolik se šikanou a všichni měli práci. Po tomto zjištění jsem se úmyslně zaměřil na druhou světovou válku, konkrétně na to, že Romové, stejně jako Židé, byli vyhlazováni a odváženi do koncentračních táborů. Účelem bylo zjistit, zda si romští studenti středních škol uvědomují závažnost těchto událostí. Většina studentů si v momentě, kdy jsem druhou světovou válku zmínil, ihned uvědomila, co se vlastně dělo. Přiznali, že si tuto skutečnost neuvědomili. Konkrétně mi jeden z respondentů řekl: „*Nějak jsem na to zapomněl. Ne, že bych nevěděl, co se dělo, nebo šlo zapomenout, že byla druhá světová, ale víš co. Prostě to tak nějak automaticky vylučuju a přijde mi, že prostě před a po válce se Romové měli líp.*“⁵⁴ Studenti usoudili, že je to fakt, který se jich osobně netýká. Podle nich se Romové před druhou světovou válkou a po druhé světové válce mohli mít lépe než dnes.

Druhá, menší část studentů odpověděla, že lépe jsou na tom nyní, protože věděli od svých rodičů a prarodičů, že v jejich době nebylo snadné dosáhnout vzdělání. Z doslechu mají za to, že dříve byli Romové automaticky zařazováni do zvláštních škol. Překvapující pro mě bylo to, že více jak polovina všech dotazovaných se styděla a zdráhala se na otázku odpovědět. Důvod byl ovšem prostý – studenti neznali svou vlastní historii. Nechtějí na otázku odpovídat z toho důvodu, že oni sami jsou Romové a neznají odpověď, ale také kvůli pocitu zkoušení nechtěli odpovědět na něco, co nevědí. Cítí se nepatřičně kvůli tomu, že neznají svou vlastní historii.

V oblasti školství jsem se dotazoval na historii Romů také vysokoškoláků. Většina respondentů o ní měla alespoň základní přehled. Větší část dotazovaných odpověděla, že se Romové měli velmi špatně. Poukazovali na poměrně zajímavou skutečnost, že jejich minulost

⁵⁴ Respondent č. 1 ze dne 13. 3. 2021, Pardubice.

(romská minulost) je zároveň „spouštěčem/příčinou“ a problémem přítomnosti. Zeptal jsem se tedy, proč si myslí, že situace byla dříve horší. Většina odpověděla, že jim bylo ubližováno ve druhé světové válce a že i nějakou dobu po ní. Podle toho, co zaslechli, prý Romové nemohli navštěvovat školu, popřípadě je tam rodiče vůbec nepouštěli. Dále mluvili o tom, že kdysi se Romové mohli svévolně zabíjet, což znamenalo, že nebyli pro společnost významní natolik, aby se tímto problémem někdo zabýval. Jeden z respondentů k tomu sdělil: „*Prostě byli všem ukradení.*“⁵⁵ Další také uvedli, že Romové na toto území přišli jako kočovníci a to mohlo na usedlíky působit tak, že do jejich země *přijeli „nějací neslušní vandráci*“.⁵⁶ Menší část respondentů znala z této historie více podrobností. Když jsem se zeptal, kde získali tyto vědomosti, odpověděli, že se o historii sami zajímali, popřípadě že navštívili Muzeum romské kultury v Brně. Jednou z otázek týkajících se historie Romů byla otázka, co z informací o historii pro ně bylo nejvíce překvapující. Studenti, kteří znali historii Romů, odpověděli, že je velmi překvapilo, že Romové byli odsuzováni ještě dříve, než někam přijeli, ale také fakt, že mohli být zabíjeni bez trestu. Někteří respondenti dokonce odpověděli, že byli velmi překvapeni tím, že byli Romové i v koncentračních táborech, protože na základních školách se učili jen o Židech. V návaznosti na to také zmiňovali, že i ve filmech vždy viděli převážně ukryvaní Židů, ale nikdy Romů.

6.2.2. Pohled pracujících mezi 40–60 lety

Dále jsem se na historii Romů dotazoval také dospělých pracujících (nestudujících). Nejdříve musím uvést, že všichni respondenti v této skupině jsou ve věku 40–60 let. U této skupiny Romů jsou odpovědi velmi odlišné. Nejde ani tolik o znalosti toho, co se v minulosti dělo, ale o emoce, které do odpovědí vkládali. Téměř všichni respondenti odpověděli, že Romové se v minulosti měli skutečně špatně, byli hodně diskriminováni a bylo s nimi špatně zacházeno. Dovolím si uvést vyjádření, které bylo velice emotivní: „*Zacházeli s námi doslova jako s prasaty.*“⁵⁷ Z toho jde jasně vidět, že pro tuto skupinu je historie stále ještě živá (na rozdíl od studentů). Důvodem může být i skutečnost, že jejich rodiče a prarodiče jim vyprávěli o dřívější době, a proto je tato historie v jejich paměti stále ještě „živou“. Podle odpovědí se společnost tehdejší doby chtěla rodičů a prarodičů zbavit a někteří mluví o neuvědomované sterilizaci při porodu. Babičky jim vyprávěly, že po delší době, kdy nemohly otěhotnět, šly k lékaři a ten jim oznámil, že nikdy těhotné nebudou právě kvůli sterilizaci. Podobné

⁵⁵ Respondent č. 5 ze dne 10. 3. 2021, Pardubice.

⁵⁶ Respondent č. 9 ze dne 10. 4. 2021, Přelouč.

⁵⁷ Respondent č. 8 ze dne 8. 4. 2021, Přelouč.

vzpomínky se objevily i u dalších respondentů. Jen menšinová část respondentů pak byla přesvědčená o tom, že se lidé stále nezměnili a uvažují o romské populaci podobně, jenom se tento lékařský zákrok již nemůže legálně vykonávat. Údajně je to kvůli médiím, která by to celé zveřejnila.

6.2.3. Shrnutí

Když shrneme tuto část, je patrné, že děti na základních školách nevědí, co se Romům v historii dělo. U studentů středních a vysokých škol už můžeme vidět rozdíly, protože studenti středních škol mají základní přehled o romské historii, ačkoliv do detailů nezachází. Studenti vysokých škol pak znají historii podrobněji.

Mezi střední a vysokou školou můžeme spatřovat patrný rozdíl, a to ten, že vysokoškolákům se dostalo vzdělání, popřípadě se ze zvědavosti dostali k informacím, které jim ozřejmily, co se tehdy dělo. Vnímají, že se Romům kdysi dobře nežilo. Obecně vysokoškolští studenti zacházeli do větších detailů, mnohem více se orientovali v historii a prokazovali větší zájem o otázku historie Romů. Situace u pracující respondentů je pak více zatížena emocemi a také rodinnou pamětí.

6.3. Pohled na romskou budoucnost

6.3.1. Pohled žáků a studentů

Z výzkumu jsem se dozvěděl, že žáci základních škol vidí romskou budoucnost velmi pozitivně. Neuvádí žádnou příčinu, která by měla jejich budoucnost ohrozit, a tvrdí, že se Romové už nyní mají dobře a že majorita si na soužití s nimi zvykne. Výpověď z pohledu středoškoláků je pak velmi zajímavá, protože většina tvrdí, že se budoucnost nebude zlepšovat: *„Protože se sem stěhuje víc a víc cizích lidí, Myslím ty, co sem emigrují, Mám na mysli hlavně Afغانistance, černochoy, Číňany a tak dále. Tím, že jich tu bude více, tak to Češi prostě nepřijmou. Nebudou chtít, aby tady bylo tolik cizinců. Časem se stane, že nás budou házet všechny úplně do jednoho pytle.“*⁵⁸ Většinová část středoškoláků vyjadřovala podobný názor. Jiní ale odpovídali, že situace v budoucnu bude lepší, protože bude více Romů, budou ve společnosti viditelnější a také budou schopni se více bránit. Podle nich je dnes více studovaných Romů, kteří mají šanci se dostat i do politiky nebo na medicínu a tím možná i změnit nahlížení na Romy.

⁵⁸ Respondent č. 2 ze dne 10. 3. 2021, Pardubice.

Vysokoškolští studenti také vidí romskou budoucnost pozitivně: „*Sám jsem ukázkou, že už teď se nemáme špatně. Jsem normálně studující Rom, kterému nic nebránilo k tomu, aby vystudoval. Ano, setkal jsem se s rasismem, ale když někdo chce, tak to získá. Je to jen o prioritách.*“⁵⁹ Většina vysokoškoláků tedy vidí situaci ohledně vztahu s majoritou velmi pozitivně. V jejich představách by se navíc měl vztah s majoritou zlepšovat. Zároveň se ale obávají, že čím lepší vztah s majoritou, tím horší budou mít Romové vztah se samotnými Romy. Hodně Romů podle nich nechce studovat vysokou školu, protože se potom povyšují nad ostatní a obávají se, že to zbývajícím „pokazí“.

6.3.2. Pohled pracujících

U respondentů ve věku 40–60 let se dostáváme zase spíše k emoční projekci než k racionálnímu promyšlení. Většina dotazujících odpovídala, že se Romové nebudou mít lépe nikdy, že pořád budou ti horší. Podle nich je nikdy majorita nepřijme a bude na ně stále pohlížet stereotypně. Na tyto výpovědi jsem navázal otázkou, zda sami zažili nějaké ublížení či křivdu, o které mluví. Uváděli, že až v době, kdy začali pracovat a hledat si bydlení, se setkávali s diskriminací. Každý z nich si vzpomněl na něco, co vnímal jako cílenou diskriminaci. Všichni pak téměř totožně odpověděli, že jim nikdo nechce dát lepší práci: „*Chtěl jsem dobrou práci, protože nechci dělat podřadné práce, jako je kopat, ale chtěl bych klidně dělat mezi lidmi. Zkoušel jsem už mnohokrát žádat, ale nikdy jsem to nedostal, a když už jo, do týdne si našli něco, proč mě můžou vyhodit. Když jsem chtěl dělat někde na kase ve fastfoodu, nikdy mě tam nedali. Podle mě je to proto, že si myslí, že by kvůli mně chodilo méně zákazníků a já sám si myslím, že by to bylo pravdou. Vsadím se, že by se opravdu našli lidé, kteří by tam nešli, protože by nedokázali dát do pusy jídlo podané ciánem. A to nemám zapotřebí. To radši půjdu na dávky, protože se nebudu někde ničit za pár korun u výkopu, když můžu mít stejné peníze a být doma. Řekněte mi sám, co vy byste dělal na mém místě?*“⁶⁰ Na tuto otázku jsem odpověděl, že chápu, že se nachází v těžké situaci, a ihned jsem reagoval další otázkou, zda své děti bude učit tomu samému. Tuto otázku jsem použil u většiny respondentů, kteří začali hovořit o využívání sociálních dávek. Většina z nich odpověděla, že své děti budou podporovat ve vzdělávání nebo že je už ve vzdělávání podporují, a to se snahou docílit, aby se měli v budoucnosti lépe. Vzhledem k tomu, že valná většina respondentů narazila na problematiku sociálních dávek, neodpustil jsem si otázku týkající se vzdělávání. Zajímal jsem se, proč sami respondenti zároveň učí své děti, jak je důležité vzdělání, ale proč se oni sami přestali ve svém životě snažit?

⁵⁹ Respondent č. 33 ze dne 17. 8. 2021, Seč.

⁶⁰ Respondent č. 46 ze dne 13. 11. 2021, Prachovice.

Odpovědi byly podobné: „*Já jsem byl hloupý a teď je už pozdě. Není to ale jen moje chyba, ale i mých rodičů. Nechci to teď zlehčovat, protože pořád tady je to, že za kasou školu nepotřebuju, ale protože jsem černý, tak ji nedostanu. Ale věřím, že když moje dítě bude mít školu, tak se mu zvýší šance na dobrý život.*“⁶¹

6.3.3. Shrnutí

Můžeme tedy celkově shrnout, že romskou budoucnost vidí nejpozitivněji žáci základních škol. Středoškoláci pak budoucnost Romů nevnímají pozitivně, ale není to zejména kvůli nim samotným, ale kvůli zvyšujícímu se nárůstu imigrantů (a dalším podobným náležitostem) a především kvůli problematickému vztahu Čechů k odlišným etnikům. Vysokoškoláci pak vyjadřovali celkem pozitivní přesvědčení. Je to zřejmé i z toho, že sami zvládli vyřešit určité problémy, o kterých se mluví, protože se sami cítí být součástí české společnosti díky svému statusu vysokoškolských studentů (a také jejich pracovní výkon při různých brigádách je většinou kladně hodnocen). Na druhé straně se často vyjadřují o Romech v tendencích nedůvěry, protože jim část Romů může jejich sociální vzestup pokazit. Pracující nad 40 let pak vyjadřují odlišná stanoviska. Tito lidé se podle nich dostali do diskriminujících situací, přestali věřit v lepší život a raději využívají sociální dávky. Na druhou stranu stále vyjadřují naději, že jejich děti mohou mít lepší život. Pro respondenty je tedy typické, že pro ně vzdělání představuje možnost sociální mobility. Vzdělání skutečně může být cestou k lepšímu životu Romů, alespoň podle přesvědčení respondentů.

6.4. Vztah k Čechům

6.4.1. Z pohledu žáků a studentů

Při dotazování na vztah k Čechům odpověděli žáci základních škol pozitivně. Odlišnost mezi Romy a Čechy nevidí a ve většině případů se podle nich ani nesetkali se šikanou. Mají hodně českých kamarádů, ale nezapomněli zmínit, že je to také díky tomu, že ve třídě není moc romských žáků: „*Normálně se s nimi bavím, chodíme spolu ven, bavím se s oběma, i s cigánama i bílejma a je to stejný. Občas jsme všichni spolu pohromadě a hrajeme hry na telefonu nebo se doma scházíme na mobilech a hrajeme hry.*“⁶² Romští žáci základních škol nepocítují nic (snad jen kromě barvy pleti), co by je odlišovalo od majority. Ve většině případů

⁶¹ Respondent č. 46 ze dne 13. 11. 2021, Prachovice.

⁶² Respondent č. 12 ze dne 27. 4. 2021, Pardubice.

však byla odlišná třeba finanční stránka, protože podle žáků základních škol mají Češi více peněz, což je to vidět i ve školách, ve kterých nosí značkové oblečení.

Při porovnání odpovědí studentů základní školy a ostatních jsou patrné rozdíly. Studenti středních škol upozorňují na to, že jsou ve škole káráni i tehdy, když ve škole dostávají stejné známky a chovají se jako členové majority. Následující otázka směřovala k tomu, zda byli někdy šikanováni. Většinou odpověděli ano, ovšem šikana neprobíhala pouze ze strany Čechů, ale i Romů (Rom šikanoval Roma). V návaznosti na tyto odpovědi jsem se zeptal, zda šikanu přiřazují k rasismu. Většina mi odpověděla souhlasně, ale na otázku „*Vidíte to, co se dělo vám, i u druhé strany? Myslím tím, jestli jste zaznamenal/a šikanu i Čechů, nebo jen Romů?*“ respondenti odpověděli, že skutečnou příčinou šikany nebyl rasismus fyzický, ale forma dětské šikany v podobě kyberšikany. Na střední škole jsou však studenti podle respondentů již dospělejší: „*Nechápu, proč Romové pořád na Čechy nadávají, když se k nám chovají normálně. Nikdo se ke mně špatně nechoval, jako jo, na základce jsem měl nějaké potyčky, ale to jsme byly ještě děti. Tady na střední mně přijde, že jsme všichni už nějak chytří, a proto sám vím, že na pleti nezáleží. Ano vím, že existuje pár lidí, co nás nesnáší, ale to je podle mě i obráceně. Pořád říkáme, ať nás nehážou do jednoho pytle, tak bychom to neměli dělat ani my.*“⁶³ Jednalo se o zcela obvyklou odpověď respondentů. Druhá skupina studentů středních škol však měla odlišné úvahy a zastávala spíše přesvědčení, že jim Češi často něco upírají a že na ně ze strany Čechů vždy bylo a bude nahlíženo jako na odpad společnosti. Podle nich jsou sice na střední škole, ale o to více si všimají, jak je tam Češi nechtějí. Až během dospívání začali vnímat, že na základní škole, kde podle nich k šikaně docházelo častěji, si neuvědomovali spory mezi Romy a Čechy. Samozřejmě následovala otázka, zda docházelo i k šikaně Čechů, tedy zda se Čech šikanující Romy choval obdobně i k Čechům. Ve většině případů mi odpověděli souhlasně. Stále však byli přesvědčení, že to byl „jiný“ druh šikany. Čech podle nich šikanuje Čecha, pokud něco potřebuje nebo když je slabší, zatímco u Romů jde spíše o emoční napadení (navázení se do Romů nebo do jejich rodin): „*Češi nás nikdy nepřijmou, protože jsme černí. Vždycky pro ně budeme ti špatní, ti, co kradou a zabijí. Hodně mě to mrzí, protože svým rodičům, kteří nemají vzdělání, chci dokázat, že jsem chytrý, ale jakmile někam jdu, tak slyším, jak si hodně lidí špitá, že jsem cigán, nebo vidím, jak najednou začnou schovávat mobil. Teď jsem na střední a vůbec nevím, jestli ji dokážu dodělat. Necítím se tam dobře. Někdy cítím, že*

⁶³ Respondent č. 4 ze dne 06. 03. 2021, Pardubice

i učitelé jsou proti mně. Možná kdyby nás bylo více, tak se to změní, ale na škole jsem jediný Rom. ⁶⁴

Dále jsem navázal otázkou, zda to obdobně cítili už od základní školy: *„Když jsem byl na základce, tak jsem to vůbec neviděl, přišlo mi to normální. Pořád jsme se rvali, myslel jsem si, že to je u kluků normální. Když mi nadávali, tak já nadával jim. Ano, občas použili rasistický slovo, například cikáni do plynu, ale to jsem ještě ani nevěděl, že existuje rasismus. Jak jsem začínal být starší a také slyšel od rodičů pár slov proti bílým, tak jsem začal chápat, že mě šikanovali, protože jsem černej. Že mě berou jinak. Pak se to nějak u mě zakotvilo a od té doby nemám moc rád bílý.* ⁶⁵ Jak jsem již zmínil, problém je v tom, že žáci základních škol ještě neznají danou problematiku nebo co rasismus vůbec znamená. Proto nemusí vnímat útoky nebo šikanu vůči své osobě jako rasismus a nemusí je vnímat ani jako příčinu.

Romští studenti vysokých škol vidí českou komunitu většinou v dobrém světle, což koresponduje i s předchozími (a následujícími) tématy. Studenti přiznali, že se setkali se šikanou, ale trvají na tom, že samotná šikana není příčinou toho, že by Rom nemohl dosáhnout svých cílů. Spíše se Romové příliš nesnaží, přestože vědí, že jejich snaha musí být urputnější, než je tomu obvykle. Podle nich by byla situace mezi Romy a Čechy špatná, pokud by byla špatná především institucionální struktura (politika, zákony). V ní tedy problém nevidí, protože zákony nezdůrazňují původ daného jedince. Tvrdí, že všichni mají stejné podmínky a platí pro ně stejné zákony. Někteří studenti však mají strach, že po studiu vysoké školy nenajdou rychle zaměstnání, popřípadě vůbec. Uvádí, že Čech může mít před nimi přednost a že pracovních příležitostí je čím dál méně: *„Jaký mám vztah k Česku? Zatím se mi tady nežilo nějak špatně. Oba rodiče mají práci, sice nejsou vzdělaní, ale žijeme si dobře. Chodím na vysokou školu, protože mě vždy rodiče podpořili. Na vysoké škole mě všichni berou takového, jaký jsem. Naopak mně přijde, že možná ještě lépe než všude jinde. Přijde mi, že jsme tu všichni na úrovni. Dokonce i učitelé jsou v pohodě a to je pro mě nejdůležitější. Neříkám, že je všechno růžové, samozřejmě denně čtu na internetu, co se Romům děje nebo i dělo. Ale mám strach hlavně ze dvou věcí, že se tady dřou na vysoké a pak stejně práci nedostanu, protože jsem černej. Další, čeho se bojím možná ještě víc je, že moje dítě bude šikanováno, protože nemá stejnou barvu jako oni.* ⁶⁶

⁶⁴ Respondent č. 19 ze dne 20. 6. 2021, Přelouč.

⁶⁵ Respondent č. 25 ze dne 5. 7. 2021, Veselí.

⁶⁶ Respondent č. 49 ze dne 27. 11. 2021, Heřmanův Městec.

6.4.2. Z pohledu pracujících

U pracujících Romů je odpověď negativnější, a to zejména kvůli tomu, že se častěji dostávají do těžkých situací, za kterými vnímají rasismus. Většina z nich se sice setkala s diskriminací, ale spíše o ní uvažují – např. uvádí, že už delší dobu nedostali práci nebo bydlení, ale Čech řeší stejný problém kratší dobu. Čechům se tedy daří takový problém vyřešit mnohem dříve než Romům, protože k tomu dostali příležitost. Jedná se o „domyšlenou“ diskriminaci, protože nikdy nebylo řečeno, že je kvůli romství. Respondenti v této skupině uvádí, že je Češi nikdy nepřijmou mezi své. Pracující Romové se tak snaží poukazovat na rozpory: *„Nemám je ráda, pořád nás házou do jednoho pytle. Víím, že tu jsou i neslušní Romové, ale nejde přeci, aby brali tak všechny. Já jsem nikdy nebyla na dávkách, po škole jsem šla hned do práce a stejně mě tak pořád berou. Sama nevím, co víc by chtěli. Nic jim nedělám a stejně na mě na ulici hulákají: ‚Ty černá mrdko, běž do práce.‘ Proto je nesnáším. V mládí mě zmlátili na ulici úplně bezdůvodně a ještě na mě flusali. Nikdy je nepřijmu, protože oni mě taky ne. Oni nás neberou, Máro, jako lidi.“*⁶⁷ Přesto malá skupina respondentů tvrdí, že současná situace není dobrá, ale jejím zlepšení mohou pomoci smíšená manželství. Podle nich se tu objevují smíšená manželství, která jsou zastánci Romů v české společnosti. Dokonce si myslí, že v budoucnu nebude existovat žádný Čech, protože se společnost naprosto promíchá. Menšinová část respondentů nezapírá, že je v jistých ohledech na ně nahlíženo špatně, ale zároveň tvrdí, že nejsou všichni stejní a že mají v rámci majority hodně kamarádů. Téměř všichni, kteří takto odpověděli, žijí nebo v minulosti žili ve smíšeném páru: *„Už delší dobu se ví, že Česko moc Romy nemusí, že dochází k šikaně, nechcous nám dát dobrou práci, nebo nás házou všechny do jednoho pytle. Všichni víme, že tu jsou opravdu Romové, kteří se neumějí chovat, ale nejsou všichni stejní. Mám kamarádku, která je bílá, a ona je moje nejlepší kamarádka. Jednou jsem byla fakt ve velikém srabu a ona mě z toho vytáhla. Nebo když někam jdeme a oni na mě hulákají, tak se do nich hned pustí a já ji musím uklidňovat. Proto si nemyslím, že jsou všichni stejní. Ti špatní se najdou na obou stranách. Dneska se tolik lidí už ani nepere, ale spíše se urážejí nebo, jak se tomu teď říká, to, jak to dělají přes internet.“*⁶⁸

6.4.3. Shrnutí

Jak můžeme vidět, tak ve většině případů žáci základních škol, ať už se to týká jakékoliv otázky ohledně Romů a Čechů, hodnotí vzájemné soužití pozitivněji. Může za tím být i to, že

⁶⁷ Respondent č. 45 ze dne 15. 11. 2021, Prachovice.

⁶⁸ Respondent č. 16 ze dne 30. 5. 2021, Heřmanův Městec.

dosud nejsou plně etablováni ve společnosti, což lze odůvodnit i na základě odpovědí respondentů ze středních škol. Studenti středních škol oproti žákům základních škol totiž vidí soužití s majoritou pesimisticky. Podle nich je na Romy často nahlíženo s předsudky, a tak se necítí dobře zejména ve školách. Když se pak podíváme na mínění vysokoškoláků, vidíme značné názorové rozdíly. Na základní škole tak vidí respondenti situaci celkem pozitivně, na střední škole se respondenti od pozitivního hodnocení odklání, ale student vysoké školy pak vidí situaci zase kladně. Zřejmě zde existuje také reakce na očekávání rodičů, že jejich romské dítě patří do jednoho z maturitních ročníků. Vysokoškoláci, kteří střední školu úspěšně zvládli, pak již zapadají mezi jakousi elitu. Z rozhovorů je patrné, že většina vysokoškoláků se ve srovnání se středoškoláky cítí v české společnosti mnohem lépe. Celou vztahovou situaci nejhůře vnímají pracující Romové, kteří tvrdí, že jsou celý život „ubíjeni“ společností. Podle nich je vnímají Češi jako podřadné a to se nikdy nezmění.

6.5. Vztah k Romům

6.5.1. Pohled žáků a studentů

Při otázce na soužití se samotnými Romy zazněla v případě žáků základních škol podobná odpověď jako po předchozí otázce. Podle nich se setkávají s Romy především v rodinném okruhu a v tom spočívá jediný rozdíl. Když potají někoho neznámého, tak ho vnímají jako neznámého, ať již Čecha nebo Roma. Etnicky tak obyvatele nerozlišují a odpovědi byly velmi podobné: „*Mám k nim stejný vztah jako k bílým. Mám dokonce více kamarádů bílých než nás. Nejvíce kamarádů mám ve škole, kde ani moc cigánů není. Mám kamarády jak ty a je to pro mě stejné. Všichni jsme stejní.*“⁶⁹

V případě respondentů ze středních škol už jsou odpovědi odlišné a opět se v nich projevuje rozdělení do dvou „táborů“. První uvádí, že kvůli Romům se mají ostatní špatně, protože svým chováním umožňují negativní přesvědčení o Romech. Také uváděli skupinu nepřizpůsobivých Romů, kteří jsou až příliš viditelní a na základě jejich chování se potom budují stereotypy. Druhá skupina uváděla, že Romové jsou lepší než Češi, protože staví své děti nade vše. Rodina je tedy pro ně na prvním místě. Dále se dá uvést, že tato skupina necítí odpor vůči Romům, protože oni sami jsou Romové, ale vědí o Romech, kteří nesnášejí Romy (ale velmi to odsuzují): „*O Romech si myslím, že jsou v srdci dobří a ať se snaží, jak chtěou, tak jim to druzí kazí. Není to většina, ale jsou tu tací, co nám kazí (dobré) jméno. Hodně mě to štve*

⁶⁹ Respondent č. 3 ze dne 15. 3. 2021, Pardubice.

*a mrzí, protože nás Češi s nimi hází do jednoho pytle. Nemám vztek na Čechy, ale spíše na Romy. Oni moc dobře vědí, co se o nás říká, ale stejně vyvádějí na ulicích. Nadávají nám do chrapounů a do zrádců. Přitom oni potom jako první mluví o tom, že se tady nedá žít, protože je Češi diskriminují.*⁷⁰ Jako protiklad k tomu mohu uvést jednu z výpovědí respondenta, který se přikláněl k první skupině: *„Jsme dobří, jen ostatní to nevidí. Romové by se nikdy nechovali ke svým děckám tak, jak se chovají Češi. My pro své děti uděláme všechno a rodina je u nás na prvním místě. Žijeme jen rodinou a dneškem. Češi vezmou svým dětem od huby, aby jim šetřili na nový notebook. Já dám svým dětem radši všechno dnes, protože nevím, co bude zítra. Romové prostě milují. Takový jsme.*⁷¹

U studentů vysokých škol jsem byl odpověďmi velmi šokován. Proti Romům nic nenamítají, ale jsou si vědomi skupiny nepřizpůsobivých Romů. Tvrdí, že s Romy se už tolik neschází a ani moc nechtějí, popřípadě to úmyslně nevyhledávají. Stýkají se s Romy jen v rámci rodinných vazeb. Zároveň nepopírají, že studium vysoké školy mají těžší než ostatní Češi, protože podle nich se Rom musí snažit více než Čech. Sami přitom nepocítují, že by pomoc potřebovali: *„Je to prostě půl na půl. Jsou tady Romové, co jsou slušní, a pak ti, co nejsou. Naše rodina se vždy snažila být slušná. Oba moji rodiče chodí do práce a nemají žádné vzdělání. Chtěl jsem jako Rom něco dokázat jak svým rodičům, tak především mému okolí. Dost mě mrzí, jak si na nás lidé ukazují jenom skrz naši pleť. Nejhorší je, že začínám pociťovat sám jistou nenávist vůči Romům. Když jdu za rodinou, jako je moje babička, tak se cítím hrdě, kam jsem to dotáhl, protože mě chválí a dává mi najevo, že jsem něco dokázal, ale když jdu mezi máminy nebo otcovy rodiče, slyším, jak nás špiní, že si o sobě myslíme něco víc. Zejména já. Místo toho, aby Romové začali konečně něco dělat, tak to jen zhoršují. Nechodí do práce a svádí to na ostatní. Chápu, že ne každý se dokáže dostat na vejšku, ale řada z nich nezkouší žádnou školu.*⁷² Následovala další otázka, zda je slušných Romů více, nebo méně: *„Myslím si, že dneska je slušných více. Nemám na mysli těch studovaných, ale prostě těch, co se chovají slušně. Problém je akorát v tom, že nejsou vidět, protože se chovají normálně. Nedělají povyk na ulici, nekřičí v MHD nebo nemlátí někoho bezdůvodně na ulici. Proč se tolik nemluví o ostatních, například Vietnamcích? No, protože všichni se chovají normálně a mají práci.*⁷³ Mnohem více jsou tedy vidět ti neslušní.

⁷⁰ Respondent č. 21 ze dne 20. 6. 2021, Přelouč.

⁷¹ Respondent č. 54 ze dne 15. 1. 2022, Přelouč.

⁷² Respondent č. 37 ze dne 24. 9. 2021, Markovice.

⁷³ Respondent č. 37 ze dne 24. 9. 2021, Markovice.

6.5.2. Pohled pracujících

Podle pracujících respondentů nad 40 let existují Romové, kteří se snaží zapadnout mezi českou komunitu, a pak existují ti, co jim to kazí. Dotazovaní převážně tvrdili, že Romové jsou nevychovaní a jsou narušiteli dobrých vztahů mezi Čechy a Romy. Podle nich se s nimi nedá nic dělat a jednou zničí vše, co se Romové snaží vybudovat. Budoucnost ale kazí všem Romům, protože je Češi srovnávají právě s nimi. Dále se nepodílejí na zvyšování kvality života romské komunity, a to proto, že se jim hůře shání bydlení nebo práce. Myslí si, že většina Čechů je nechce zaměstnat nebo ubytovat, protože v nich vidí potenciální hrozbu. Horší však je to, že si při otázce na Romy vybaví většinou ty špatné příklady Romů: *„Marku, jak ti to mám říct. Nemám je ráda, opravdu ne. Neumějí se chovat, perou se a každého jen ponižují. Všude jenom slyšíš, když se někdo Čechů ptá, co si o nás myslí, tak řeknou hromadu špatných věcí s tím, že na konci řeknou: ‚Nezlob se na mě, ale mluvím ze zkušenosti.‘ Jak pak máme někam zapadnout? Občas se jdu s kamarádkami pobavit, a když chceme jít do nějakého baru, řeknou nám, že máme zákaz, protože se tam někdo z Romů minulý týden popral a někoho odvezla záchranka. Vidíš to, ale kdyby to neudělal černej, tak nezakážou všem bílým jít do baru, že? Cigáni tohle moc dobře vědí, že se děje a stejně to pořád dělají. Co víc ti k tomu mám říct.“*⁷⁴

6.5.3. Shrnutí

Shrnutím zjistíme, že žáci základních škol opět mají celkem pozitivní postoj k Romům. Dalo by se uvést, že pohled na Čechy a Romy není až tak rozdílný oproti studentům středních škol, kteří Romy dělí do dvou skupin – na slušné a na ty, co podporují negativní stereotypy o Romech. Vidí však na Romech i ty dobré stránky. Naproti tomu vysokoškolští studenti se spíše od Romů vzdalují. Uvádí, že je více Romů dobrých, ale ti nejsou vidět. Pracující nad 40 let pak mají radikálnější názor, protože vidí problém nepřizpůsobivých jako jeden z nejdůležitějších. Romové nemají kvůli nim takovou šanci dostat lepší práci nebo bydlení a lépe se začlenit do společnosti. Mohli bychom říct, že i část Romů hází ostatní Romy do jednoho pytle.

6.6. Jaké mají Češi stereotypy z pohledu Romů

Při otázce, co si o vás asi myslí ostatní, odpovídala většina Romů velmi obdobně. Nejčastější odpověď bylo označování za zloděje. Položil jsem tedy otázku na frekvenci tohoto označování, ale mnoho respondentů na to nebylo schopno odpovědět. Položil jsem tak další

⁷⁴ Respondent č. 14 ze dne 02. 5. 2021, Pardubice.

otázku, proč tedy uvažují o kategorii zloděje: „*Nejde o to, že nám to říkají nebo neříkají, ale o to, jak se před námi chovají. Denně se setkávám s tím, jak si lidé přede mnou schovávají peněženky nebo mobily. Jsou celou dobu na mobilu, a když přijdu například do MHD poblíž k nim, ihned ho schovají do kapsy. Většina lidí to nedělá, ale děje se to, protože si myslí, že jim to ukradneme, i když vědí, že mám svůj mobil a jsem slušně oblečený. Nebo jdu do nějakého malého obchodu, tak vidím, že nespustí oči z kamery nebo úmyslně chodí sekuriťák blízko nás. Ale vedle bílého ne.*“⁷⁵

Další velmi častou odpovědí bylo to, že ostatní o nich uvažují jako o nevychovaných. Zde už se setkávali s přímým oslovením, že se neumí chovat, popřípadě že jsou nepřizpůsobiví: „*Vychovejte si ty vaše spratky.*“⁷⁶ Na mou otázku, proč si myslí, že o nich Češi takto smýšlejí, odpověděl jeden z respondentů: „*Protože nám závidí. Vidí, že my se umíme bavit a oni ne. Jsou pořád doma zalezlí nebo pořád chodí do práce a to je jedním z nejčastějších důvodů, proč se jim to nelíbí. Oni jdou v sobotu ve tři ráno do práce a slyší, jak my si užíváme a bavíme se poté, co přijdou po dvanáctce domů. Slyší to samé, když odcházeli, a to je štve. Že my si užíváme od rána do večera a oni musejí dřít v práci. Nikdo jim neřikal, že v sobotu mají chodit do práce. Všichni si chceme odpočinout, akorát že oni to moc neumí, a tak je to štve a říkají, že jsme nevychovaní, že do rána děláme kravál a naše malá děcka místo toho, aby se učily nebo spaly, tak polétávají po chodbě.*“⁷⁷

Dalším častým označením byla negramotnost. Romové tvrdí, že si o nich celá řada Čechů myslí, že jsou hloupí a nevzdělaní. S tímto se respondenti setkali i osobně: „*Další, co si o nás bílý myslí, je, že jsme negramoti. Setkávala jsem se s tím už jako malá, kdy mi ve škole nadávali do hlupáků a že patřím do zvláštní školy. Ve škole jsem opravdu neměla dobré známky, ale ani hodně z nich ne a stejně si dobírali jenom mě. Šla jsem proto i na střední (školu), abych jim dokázala, že neměli pravdu, ale i tak si mě pořád dobírali. Často jsem za zády slýchávala: „Co tady vůbec dělá cikánka jedna?“*⁷⁸ Navazující otázkou jsem se zeptal, zda se to objevovalo i v dospělosti: „*Poté, co jsem odmaturovala a šla do práce, jsem se s tím už tolik nesetkávala, ale za zády sem tam pořád něco bylo. Nejvíce to pocítíte na vašich dětech, když vám přijdou domu s pláčem, že jim nadávají do hlupáků.*“⁷⁹

⁷⁵ Respondent č. 7 ze dne 05. 04. 2021, Přelouč.

⁷⁶ Respondent č. 41 ze dne 21. 10. 2021, Třebřichy.

⁷⁷ Respondent č. 23 ze dne 04.07. 2021, Veselí.

⁷⁸ Respondent č. 31 ze dne 18. 8. 2021, Seč.

⁷⁹ Respondent č. 31 ze dne 18. 8. 2021, Seč.

Poslední z nejčastěji se opakujících odpovědí byla ta, že Romové údajně zneužívají sociální dávky. Podle respondentů si Češi o Romech myslí, že téměř všichni pobírají sociální dávky. Podle respondentů to však není pravda a tvrdí: „Říkají o nás, že využíváme stát nebo že na nás dřou. Ale táta chodil každý den domů z práce zničený, protože lepší práci než kopání nedostal. Před očima jsem viděla, jak mu od práce praská kůže. Sama bych se nedivila, kdyby takový člověk chtěl jít na dávky. Koho by bavilo tohle dělat. Kolik Čechů vidíte u silnice kopat, a přesto se celá moje rodina vždycky snažila chodit do práce. Tohle vás pak hodně naštvě, když o vás říkají, že na vás musejí dřít.“⁸⁰

Zeptal jsem se všech respondentů, jaké jsou podle nich nejčastější stereotypy v souvislosti s Romy. Sestupně by se daly odpovědi uspořádat takto:

1. krádež,
2. nezaměstnanost,
3. negramotnost/nevychovanost,
4. využívání sociálních dávek,
5. kriminalita.

6.7. Příčina romského postavení z jejich pohledu

6.7.1. Pohled žáků a studentů

Žáci základních škol zprvu otázce nerozuměli. Zeptal jsem se tedy, jestli vidí nějaký rozdíl mezi Čechem a Romem v tom smyslu, jaký mají vliv v české společnosti. Pokud vidí něco, co je rozdílné a co utváří tento rozdíl. Na to již byli schopni odpovědět, ale z jejich odpovědí se nedala vyvodit žádná kategorie, protože každý odpovídal odlišně. Někdo odpověděl, že prezidentem je Čech a ten všem vládne, zatímco jiný odpovídal, že je mezi Čechy více doktorů. Někdo dokonce uvedl, že jsou Romové hloupější než Češi.

Studenti středních škol odpovídali víceméně obdobně. Nejčastěji tak, že vůči Romům existuje příliš mnoho předsudků a podle nich si o Romech většina Čechů myslí špatné věci. Kvůli tomu pak Romové nechtějí studovat nebo chodit do práce. Další častou odpovědí bylo přílišné využívání sociálních dávek, protože sociální dávky z pohledu středoškolských studentů zastavují romský růst. Kdyby sociální dávky neexistovaly, chodilo by více Romů do práce a byli by na tom po finanční stránce lépe. Také by to napomohlo ke změně celkové mentality v tom smyslu, že by pak sami Romové nedopustili, aby jejich děti skončily u základníhoho

⁸⁰ Respondent č. 51 ze dne 1. 12. 2021, Heřmanův Městec.

vzdělání. Menšinová část tvrdila, že Češi nikdy Romy nepřijmou. Existuje zde „tichá diskriminace“, která podle nich znamená, že úmyslně nedávají Romy do televize nebo je v práci upozadují tak, aby nebyli příliš viditelní. Další „tichou diskriminací“ je to, že Češi Romy nechtějí ubytovat nebo jim dát lepší práci. Jeden ze studentů mi odpověděl takto: *„Myslím si, že je to kvůli více věcem. Například že jsou Romové hodně (závislí) na dávkách. Kdyby neměli možnost, tak by chodili do práce a nedělali by venku bordel. Vážili by si každé koruny a žili by normálně jako ostatní. Jejich děti to potom odkoukávají a nechcou potom taky do práce. Jak by taky mohli chtít, když vidí, že jejich tatínek nosí značkové oblečení a jezdí si mercedesem. Mně samotnému kolikrát padá huba na zem, když to vidím, a nechápu to. Taky mě to sere. Můj táta má starou felicii a dře od nevidím do nevidím. Víc si toho dovolit ani nemůžeme a oni mají ještě tu drzost, že si přijedou s mercedesem pro dávky.“*⁸¹

Další odpověď byla zajímavá zejména díky poslední části: *„Protože se o nás pořád baví jako o odpadu. Nikdo nás dobrovolně nechce. Nikdo z nich si neřekne, že by Rom mohl být taky stejně dobrý jako oni. Kdyby si pořád o nás nemysleli, že jsme násilníci, že krademe, třebas by se to časem změnilo, ale jak dlouho tady už mezi nimi žijeme a stejně si to pořád myslí? Sice se o tom už tolik nemluví, ale pořád si to myslí. Chtěl bych se vás zeptat, už jste se někdy setkal, že by vás někdo nazval násilníkem nebo se cítil být diskriminován právě z důvodů vámi uvedených? Ne, mně se to nikdy nestalo, protože mám jedno velké štěstí, ale i neštěstí. Jsem hodně světlý a málo kdo pozná, že jsem Rom. Štěstí v tom, že všude zapadnu, ale neštěstí právě v tom, že to všechno slyším a vidím. Ve škole slýchávám věty jako: vidíš toho cikána nebo můj táta má firmu a včera tam byl nějaký cikán žádat o práci, naštěstí mu ji táta nedal. Mám brigádu v McDonaldu a už jsem tam párkrát slyšel, když šel kolem nějaký cigán, že je štěstí, že u nás nikdo takový nepracuje.“*⁸²

U studentů vysokých škol je vidět, že si rasismus více spojují s historickými událostmi. Podle studentů za to může zejména druhá světová válka, kdy byli vyhlazeni téměř všichni Romové z české části meziválečného Československa. Uvědomují si, že jsou tu dva významné faktory, které mohly ovlivnit romské postavení. Prvním je, že po likvidaci Romů se začínají objevovat Romové z jiných oblastí, a tudíž s jinými návyky: *„Podle mě za to může hlavně válka, protože nás tady moc nezbylo. Dneska nás je tu mnohem více (Romů) než po válce, ale většina pochází ze Slovenska a Maďarska. Díky tomu začala zlá krev mezi Romy. Každý z nich má jiné tradice nebo aspoň, co jsem se dozvěděl od babiček. Babička mi vyprávěla, že jsou tu Romové,*

⁸¹ Respondent č. 11 ze dne 23. 4. 2021, Přelouč.

⁸² Respondent č. 52 ze dne 17. 1. 2022, Přelouč.

*co jedí psy, a že pro nás je to nečisté a měli jsme zákaz se s nimi vůbec stýkat. Jinak by nás rodiče například vydělili. To je podle mě problém i dnes. Dělají si naschvály, které pak Češi vidí a na jejich základě si o nás dělají (obecný) obrázek.*⁸³ Jedinci, kteří jsou schopni se adaptovat, dnes žijí mnohem lépe, takže rozdílnost mezi Čechem a Romem pro ně není až tak zásadní. Druhým faktorem odlišnosti mezi Romy a Čechy je omezení práv a s tím i možnost chodit do školy, protože podle vysokoškoláků se mohli Romové začít vzdělávat až o stovky let později než Češi, což mělo za následek obrovský sociální rozdíl mezi těmito dvěma skupinami: *„Nevím, co přesně může za to, proč mají Romové menší postavení než Češi. Mohlo by to být možná snad i tím, že jsme zkrátka v cizí zemi, ale mnohokrát jsem si říkal, že by to mohlo být tím, že Romové řadu let nemohli studovat, nebo dokonce vykonávat řemeslo, protože jim to tehdejší cechy znemožnily. To by dávalo logiku, proč se o Romech dnes říká, že jsou to nevzdělanci. Vidím to tak, že Romové jen dohání stovky let útlaku, kdy nemohli dělat spousty věcí nebo dokonce mohli být jenom tak zabiti. Je možná až k údivu, že tu ještě pořád jsme. Nemyslím si, že vzhledem k historii jsme na tom zas tak špatně.*⁸⁴

6.7.2. Pohled pracujících

Pracující nad 40 let odpovídali, že za situaci Romů může hlavně nepřijetí ze strany Čechů a romští spoluobčané, kteří jim kazí pověst. Podle nich existuje v České republice skupina Romů, která se nedokáže přizpůsobit dnešní době, a ostatní Romové jsou s ní identifikováni: *„Je to hlavně kvůli tomu, že si o nás Češi myslí špatný věci, ale kolikrát se jim ani nedivím. Často si říkám to samé. Jsou tady totiž depeši,⁸⁵ co nám dělají špatné jméno. Neumějí se chovat, řvou na sebe v jednu ráno a schválně mlátí děti na ulici. Není potom divu, že nás Češi nesnášejí. Já sama je nemusím.*⁸⁶

6.7.3. Shrnutí

U žáků základních škol bylo patrné, že Romové nemají vysokou moc nebo prestiž. Studenti středních škol pak vidí problém spíše v předsudcích v souvislosti s Romy. Vysokoškoláci pak spatřují perspektivu vzájemného soužití v historických událostech, v upírání práv a vyvraždění většiny Romů na českém území. Dospělí však na to nenahlíží pouze v kontextu české společnosti, ale přiklání se také k názoru, že si Romové za svou situaci mohou sami. Zaznamenávají, že je tu skupina Romů, která dělá druhým naschvály, popřípadě se ještě

⁸³ Respondent č. 34 ze dne 22. 8. 2021, Seč.

⁸⁴ Respondent č. 6 ze dne 11. 4. 2021, Přelouč.

⁸⁵ Degeš – neupravený, nečistý, nevychovaný, nepřizpůsobivý Rom.

⁸⁶ Respondent č. 17 ze dne 5. 6. 2021, Heřmanův Městec.

nedokázala přizpůsobit dnešní době. To má za následek, že si Češi vytváří špatný pohled na Romy.

6.8. Co podle Romů může změnit jejich postavení v České republice

6.8.1. Pohled žáků a studentů

Většina romských žáků základních škol odpověděla, že je potřeba zvýšit vzdělanost Romů. Podle nich se mohou Romové dostat výše jenom tehdy, když budou mít lepší postavení, jako má například prezident, politik, doktor nebo právník. Podle studentů středních škol jde musí jít o více změn. Jako nejvyšší prioritu vidí vzdělání, které má pomoci Romům dostat se do vyšších pracovních pozic a být tak ve větším kontaktu s českou majoritou. Není to ale jediné řešení, protože je k tomu potřeba, aby česká komunita uznala Romy za sobě rovné. Dále jim vzdělání má pomoci ke zvýšení kvality života a tím ukázat ostatním, že Romové mohou dosáhnout lepší životní úrovně. Dalším velmi důležitým faktorem, který by mohl změnit romské postavení, jsou smíšená manželství. Studenti tvrdí, že dotyčný na každé straně bude bojovat u svých rodičů a přátel, což znamená, že i Češi/Češky se mohou přimlouvat za lepší postavení Romů, pokud mají za manžele/manželku Roma/Romku. Nakonec rodina pochopí, že nejde jen o barvu pleti, původ ani tradice, ale o to, jací lidé jsou. Názor, který se objevoval v menší míře, uváděl, že Romové mohou dělat, co chtějí, protože je Češi nikdy nepřijmou: *„Myslím, si, že by se to mohlo zlepšit, když nás bude chodit více do škol. Sám vidím, že jsem ve škole jediný Rom. Nebo vlastně ne ve škole, tam nás pár je, ale ve třídě jsem jediný. Je potřeba, aby se Romové začali ukazovat v lepších pracích, protože když nějaký Čech půjde například k doktorovi a uvidí, že tam pracuje romský doktor, tak třeba změní na Romy názor. Ale nejde jenom o to, abychom se zviditelni, ale taky o to, že budeme jinak myslet. Už nebudeme chtít být na dávkách, ale budeme chtít mít lepší auto nebo hezký dům. Když pak tohle Češi uvidí, že jdou po ulici, vidí hezký dům s bavorákem a u něj stojí Rom, tak se to pak postupem času změní. Uvidí, že jsme na tom dobře, že nejsme jenom spodina.“*⁸⁷ Další názor je například tento: *„Co si myslím, že by pomohlo, je, kdyby bylo více smíšených párů. Ted' se to taky děje, ale hodně Romů nebo možná i Čechů nechce mít za partnera toho druhého. Kdyby se to ale dělo ve větší míře, tak by se to pomalu celé rozšířilo dál, a tak by se zjistilo, že nejsme špatní. Můj bratr má třebaš gadžinku⁸⁸ a funguje jim to dobře. Zprvu jí její rodina dělala peklo a nechtěla, aby byli spolu, ale teď je mají rádi. Jezdí spolu dohromady na dovolenou, a když se před nimi někdo*

⁸⁷ Respondent č. 20 ze dne 23. 6. 2021, Přelouč.

⁸⁸Gadžo – Nerom.

zmíní o Romech, začnou je bránit. Kdyby to tak dělal každý, tak by pak nikdo proti Romům nic špatného neřikal. Navíc v čem je to ještě dobré, co jsme viděli u bratra, že on sám chce lepší život. Začal znova studovat. Pořád tvrdí, že se chtěl dorovnat své přítelkyni. ⁸⁹

U studentů vysokých škol byla situace obdobná. Tvrdili, že studium je nejsilnější zbraní na zvýšení sociální mobility, ale je k tomu zapotřebí ještě něco důležitějšího. Podle nich je důležité mít pevné a stabilní rodinné zázemí. Pro respondenty z vysokých škol – stejně jako pro děti z rodin s dostatečnými financemi – je snadnější si vybrat studium, zatímco děti s nedostatkem finančních prostředků takové možnosti nemají: *„Už jsem párkrát nad tímhle přemýšlel a došel jsem k tomu, že aby se změnilo čistě postavení Romů, je potřeba více studovat. Romů na vysoké škole moc není. Pár nás tam je, ale je to jen hrstka. Podle mě za to může především to, jak se Romové mají. Když někdo žije od výplaty k výplatě, tak to moc nepůjde. Děti vidí, jak jejich rodiče trpí a snaží se jim co nejrychleji pomoci a to má za následek, že po povinné školní docházce jdou ihned do práce, aby mohly pomoci rodině. Ale kdyby tatáž rodina měla pevné zázemí a dostatek finančních prostředků, tak jejich dítě půjde studovat, protože nemusí pomáhat rodině, ale bude se snažit pomáhat celé komunitě. Například tím, že ostatním ukáže, že i Romové mají mozek.* ⁹⁰ Respondenti z vysokých škol tak obdivují své předky, že se snažili dostat ze špatných podmínek. Důležité je také to, jak se člověk dokáže prosadit. Menší část respondentů z vysokých škol pak mluví o tom, že ke zlepšení situace je zapotřebí lepší informovanost Čechů o romské historii: *„Důležité je vnést do škol česko-romskou historii, aby děti pochopily, že Češi a Romové jsou velmi spjatí. Tím by se předešlo stereotypům a předsudkům a to by mělo za následek, že to budou přenášet dál a časem by brali Romy jako rovnocenné. Tím se podle mělepší postavení ve společnosti.”* ⁹¹

Pracující nad 40 let tvrdí, že romská společnost může mít lepší postavení, ale nejdůležitější je odhodit romské zvyky a kulturu, aby toho bylo dosaženo. Podle nich je to proces, který se už dávno děje. Oni sami neučí své děti romským zvyklostem a snaží se jim toho předávat méně a méně, ačkoliv oni sami ještě tradice uznávají. Jako podstatný vidí jazyk, který údajně velmi brzdil osvojování českého jazyka, a proto nebyly děti kolikrát schopny dodělat ani základní vzdělání: *„Co si myslíš Marečku, musíme zamlčet sami sebe. Musíme se zbavit věcí, které z nás dělají Romy. Já třeba umím plynule mluvit romsky, ale moje děti neznají ani slovo. Vím, jaký jsem kvůli tomu měla problém ve škole já. Není to něco, co je až teď. Mně*

⁸⁹ Respondent č. 38 ze dne 19. 9. 2021, Markovice.

⁹⁰ Respondent č. 26 ze dne 8. 7. 2021, Veselí.

⁹¹ Respondent č. 10 ze dne 02. 05. 2021, Pardubice.

už moje babička vyprávěla, že nechtěla mamku učit romsky, protože dříve neuměli slovensky vůbec mluvit. Babička právě žila na Slovensku v nějaké osadě, kde prý nechodila ani do školy, protože neuměla slovensky. Své děti to už učit nechtěla, proto se odstěhovala do Čech a chtěla pro ně lepší život, a tak dbala na to, aby se děti učily česky. Mamka ale i tak umí romsky, ale i česky oproti babičce, která se česky už moc nenaučila. Já jsem se to taky ještě naučila, ale jsem jedna z mála mých vrstevníků, co to umí."⁹²

6.8.2. Shrnutí

Žáci základních škol vidí možnosti ke zlepšení romského postavení převážně v získání práce s určitou prestiží. Studenti středních škol už tolik nezmiňují pracovní pozice, ale vzdělání samotné, které má ukázat, že Romové jsou rovnocenní s Čechy. Další podstatnou změnu vidí ve smíšených manželstvích, které mají pomoci rozšířit povědomí o Romech v tom smyslu, že nejsou tak špatní, jak si Češi myslí. Studenti vysokých škol směřují své představy spíše do minulosti. Tvrdí, že důležité je pevné zázemí a finanční jistota, které jsou nabyty díky předkům a které mohou další generaci zajistit lepší podmínky pro život a studium. To je podle nich jednou z nejdůležitějších věcí, jak zlepšit romské postavení. Důležitá je však také znalost česko-romské historie. Pracující lidé nad 40 let pak vidí situaci trochu jinak. Jsou si vědomi, že ve studiu je ohromná síla, jak zlepšit celkové postavení romské komunity, ale s tím souvisí i pomalá ztráta romství, aby se děti mohly začlenit do české společnosti. Můžeme tedy říct, že při srovnání všech kategorií se odpovědi shodují v tom, že studium je jednou s možností, jak zlepšit romské postavení.

6.9. Sebepojetí

6.9.1. Pohled žáků a studentů

Na otázku, co znamená být Romem v České republice, jsem se u žáků základních škol dozvěděl, že se cítí mezi českou komunitou víceméně bezproblémově. To je patrné i z dřívějších kapitol této bakalářské práce. Žáci uvedli, že v životě by mohli dosáhnout stejných cílů jako Češi, těší se na svou budoucnost a na založení své vlastní rodiny.

Odpovědi studentů středních škol se dají opět rozdělit do dvou skupin. Podle první skupiny se Romové v české společnosti cítí velmi nespokojeni. Druhá strana si uvědomuje, že je tu jistá diskriminace, ale ta není podle nich až tak závažná. Pokud Rom chce, může žít stejně

⁹² Respondent č. 32 ze dne 16.08.2021, Seč.

kvalitní život jako ostatní Češi. Následující odpověď uvádí pozitivní pohled na situaci: „*No mám pochyby, jelikož si nejsem jistá, jestli mě vezmou takovou, jaká jsem, protože myslím, že nejsem jako oni, a jako nechci přímo říct, že nejsem jako oni, ale prostě jsem vyrůstala jinak než oni. Rozhodně ne huř. Ale já nevím, počkej. Nevím, mám prostě strach, že mě nevezmou skrze to, že prostě mám rodinu, ve které jsou Romové včetně mě. Zatím se mi nestalo, že by mi někdo nějak ubližoval, jen to prostě všude vidím a čtu. Ted' nic nemusím, chodím jen do školy, kde nemám žádné problémy. Myslím si, že když se Rom snaží, může žít úplně stejně jako každý jiný. Já sama se ted' cítím docela dobře a myslím si, že celej ten problém mezi Romama se zlepšil. Jsme prostě podle mě už i jiná generace, která to tolik neřeší, třeba podle mě jejich babičky mají ještě ty předsudky, ale děti už ne.*”⁹³ Další odpověď se přiklání spíše k nevraživosti Čechů vůči Romům: „*Není to zas až tak dávno, co jsem nad tím přemýšlela. Skončilo to popravdě brekem. Vím, že nikdy nebudu mít život jako oni. Oni mají všechno, peníze a mají je všichni rádi. Nám se jen smějí a berou nás za negramoty. Říkají, že jsme špína a zvířata. Nevím, co mám dělat, protože chci mít taky dobrej život, ale vím, že mě nikdy nevezmou jako sobě rovného. Někdy si říkám, že se budu chovat přesně tak, jak nám říkají, aby k tomu měli aspoň dobrý důvod. Snažím se chodit do školy jenom kvůli tomu, protože vím, že Rom dobrou práci normálně nedostane. I tak budu mít velké problémy si ji najít. Nejvíc mě mrzí, hlavně kvůli rodičům, že se stydím za to, kdo jsem.*”⁹⁴

U studentů vysokých škol bylo patrné, že většina z nich se stydí za inklinaci k českému způsobu života, který preferují více než romský. Například se stěhují do velkých měst, aby byli co nejvíce odděleni od romské komunity nebo aby si zajistili lepší práci. Určitá část respondentů z vysokých škol tvrdí, že jsou hrdí na to, kým jsou, a i když jim společnost cestu příliš neusnadnila, tak vnímají sami sebe pozitivně a jsou hrdí na to, kam se v životě dokázali dostat. Podle nich žijí odlišný život, ale v dobrém slova smyslu. Většinou však respondenti z vysokých škol odpovídali následovně: „*Jako Rom se tady necítím moc dobře a vidím, že se na mě Češi dívají spatra a že vše, co dělám, může jednou snadno přijít vniveč. Do školy chodím jen proto, protože v tomhle světě Rom bez školy neobstojí. Jakmile někam přijdeme a tam vidí, že jsme černí, tak nás nechtějí. Neřeknou to napřímo, ale ten jejich pohled, který k smrti nenávidím, řekne vše za ně. Berou nás prostě jako dobytek. Naše budoucnost závisí jen na tom, co nám oni dovolí. Sice chodím na vysokou školu, ale co se týká diskriminace, tak jsem se ve škole nesetkal s něčím, co by mně bránilo jít dále. Ale jakmile vyrazím do ulic, tak je hned vidět, co si o mně*

⁹³ Respondent č. 28 ze dne 25.07.2021, Chrudim.

⁹⁴ Respondent č. 48 ze dne 29.11.2021, Heřmanův Městec.

myslí, co si říkají, že je tu nevzdělaný Rom, a já si jen v duchu říkám: ‚Kdyby si jen věděl blbečku.‘ To je to, co mně hodně vadí. Můžu být vzdělaný, jak chci, ale jakmile půjdu mezi ně, tak budu zase jen ten negramotný cikán.“⁹⁵ Všechny odpovědi samozřejmě nesměřovaly tímto směrem, ale měly podobný kontext. Objevovalo se v nich, že všichni Romové nejsou stejní, ale respondenti nebudou přijati kvůli tomu, že jejich titul nikdo neuvidí: *„Jsem hrdý Rom. Dokázal jsem všem, co nás neberou, že i my jsme vzdělaní a dokážeme to samé, co oni. Mám velkou radost a strašně si libuji v tom, když někdo něco řekne špatného o Romech a já jim na to řeknu: ‚Hlavně, že ten Rom má vyšší vzdělání než ty.‘ Víím, že bych toho neměl tak využívat, ale už od základky se mi smáli, tak tady to mají. Pořád říkám svým mladším sourozencům, že musí mít nejlepší výsledky ve třídě, protože pak si nikdo nedovolí na ně ukazovat. Jakmile by to někdo udělal, automaticky by to pro něj znamenalo, že je na tom ještě hůř. Já měl už na střední samé jedničky, protože jsem se hecl, a nikdo se mi tam nikdy nedovolil smát. Pokud ano, hned bych ho spařil. Jsem fakt rád a velmi hrdý na to, že jsem Rom. Naši rodiče neměli takové štěstí a možnosti studia jako já, a proto se toho snažím využít. Navíc bych ani nechtěl být jako oni. Vidím, co oni denně dělají nebo co mi vypráví. Když přijdu ze školy, sotva si doma sednu s rodinou a oni kecají. My se vždycky večer sejdeme, pustíme muziku a jedeme. Máme podle mě o dost lepší vztahy a víc spolu držíme. Jako rodina. To pro mě znamená strašné moc.*“⁹⁶ Celkově lze tvrdit, že menšinová část Romů se těší z toho, že jsou odlišní a mají pocit výjimečnosti. Podle mého názoru podvědomě pořád cítí, že Rom je méně než Čech, a proto je jejich aktivita pro ně důležitá. Může jim totiž zlepšovat sociální postavení.

6.9.2. Pohled pracujících

U pracujících nad 40 let je situace velmi odlišná, a to z toho důvodu, že mají mnohem více zkušeností. V drtivé většině výpovědí uvádí, že se cítí být méněcenní. Snaží se zapírat svůj původ ve společnosti a vyhýbají se nadměrnému styku s českou majoritou: *„Ani nevím, jestli bych to jako Romka měla říkat, ale dala bych všechno za to, abych Romka nebyla. Vůbec mě to nebaví. Všude, kam jdu, tak na mě nahlížejí, jako kdybych je chtěla sníst. V práci, když se mě náhodou někdo zeptá, jestli nejsem z jiné země, tak řeknu, že ano. V tu chvíli se s tím člověkem cítím úplně jinak, jako kdyby mě konečně bral. A přijde mi, že i on mě. Svým dětem musím vtloukávat do hlavy, že to nic není, jak se k nim chovají. A že proto musí chodit do školy, aby se měli líp. I když kolikrát sama pochybuji, že je přijmou. Tohle mě nejvíc děsí. Můj život mi je*

⁹⁵ Respondent č. 13 ze dne 1. 5. 2021, Pardubice.

⁹⁶ Respondent č. 30 ze dne 28. 7. 2021, Chrudim.

jedno, ať si mi každý říká, co chce, já to nějak přežiji, ale nechci, aby se mé děti cítili stejně jako já."⁹⁷

6.9.3. Shrnutí

Žáci základních škol se cítí být na velmi podobné úrovni jako jejich české protějšky a těší se na budoucnost. Studenti na střední škole se již opět dělí na dvě skupiny. Respondenti první skupiny se cítí být velmi nespokojeni s tím, kdo jsou a jak na ně česká komunita nahlíží. Podle nich na ně občas není nahlíženo jako na lidské bytosti. Druhá skupina však vidí, že jsou tu určité spory mezi českou a romskou komunitou, ale nepřikládají jim takovou důležitost, která by Romům měla ublížit natolik, že by nedokázali žít plnohodnotný život. U vysokoškolských studentů je podstatná část více negativně naladěna, protože u nich existuje obdobný pocit jako u studentů středních škol. Upozorňují na to, že údajně nemají stejnou hodnotu jako Češi. Někteří vysokoškolští studenti se pak velmi těší z toho, kým jsou a co dokázali. U pracujících nad 40 let příliš pozitivního dojmu nevidíme. Drtivá část se potýká s pocitem méněcennosti kvůli svému romství, popřípadě dokonce popírá svůj původ. Obecně byly tyto výpovědi velice emotivní. Nejde ale pouze o obsah, ale převážně o způsob, jakým se mnou rozhovor vedli. Důležité totiž byly právě emoce, které do rozhovoru skupina pracujících vložila. V této části rozhovoru to bylo nejvíce patrné.

6.10. Mezi svými králem, mezi cizími zvířetem

V této části mě zajímalo, zda se pocity respondentů mění, pokud se vrátí zpět od majoritního českého prostředí do romské komunity. Zajímalo mě, jestli dochází k jistému přepnutí. Tato část výzkumu byla vedena pouze se studenty středních škol a s pracujícími. U studentů středních škol bylo patrné, že se cítí mezi svými lépe a nemusí nic předstírat. Vědí, že na ně nikdo nekouká s předsudky nebo skrz prsty, jak uváděli sami studenti. Obecně se cítili více uvolněně, ačkoliv někteří přiznali, že v romské společnosti ztrácí škola svůj smysl. Další část respondentů ze středních škol se však ve své komunitě příliš dobře necítila, protože podle nich je jejich vrstevníci, ale i starší stahují dolů. Vyptávají se jich, k čemu je jim maturita, když mohou dělat například zedníka. Romská komunita je údajně přesvědčena o tom, že řemeslo je uživí mnohem lépe a že je Češi stejně nikam do vyšší společnosti nepřijmou, a proto je jim maturita k ničemu. Ale v rodině je to podle nich jiné. Dále tvrdí, že nestudující Romové se chovají mnohem dříve dospěleji (než oni), což má za následek, že si komunikačně nerozumí:

⁹⁷ Respondent č. 36 ze dne 24.09.2021, Markovice.

„Mezi našima se cítím o dost líp, nemusím si tam na nic hrát a konečně mohu mluvit i o sobě. Není lehké zapírat to, co vás baví. Myslím tím, že ve třídě si například nemůžu pustit naše písničky, protože by mě ukamenovali. Přijdu domů, nebo na nějaký bašavel, co rodina dělá, a hned jedou cigánské písničky a jedeme. Prostě jsem mezi svýma, tam zapadám, ale neznamená to, že bych chtěl žít jako oni.“ Následující výpověď je opačného názoru: „Necítím se mezi nimi (v romské komunitě) moc dobře, proto tam ani moc nechodím, spíš jen za babičkou a tak. Cítím, že mě soudí, že chodím do školy místo toho, abych pracoval. Už mi to párkrát i řekli, ale babička mě třeba za to chválí a je to opravdu dobrý pocit. Cítím, že prostě u Romů to není až tak normální věc, a proto z toho mám velkou radost a vidím, že moje rodina je na mě opravdu moc hrdá. Pro ně to možná znamená více než pro mě. Taky se (v romské komunitě) necítím moc dobře z toho důvodu, že se třeba rád bavím o škole a těch pubertáckých věcech, ale když jsem mezi Romama, tak oni řeší spíš už dospělácké věci. V mém věku mají děti a práci, a tak se baví o těchto věcech. Takže si s nimi nemám ani co říct.“⁹⁸

U studentů vysokých škol se dají rozhovory lépe vyhodnotit. Většina z nich se v romské komunitě necítí moc dobře. Vnímají sice uznání nebo prestiž díky tomu, co ve své komunitě dokázali, ale zároveň cítí, že jako jedni z mála chtějí studovat a mít lepší život. Někteří z nich dokonce otevřeně přiznávají, že cítí vůči Romům lehký odpor. Menší část se v romské komunitě cítí stejně dobře jako v české: „Mezi Romy se moc dobře necítím. Ne, že by mně nějak ubližovali nebo něco jiného, ale cítím, že tam nepatřím. Mám jiné zájmy, zajímá mě studium, mám různé koničky. Oni ne. Tam přijedete a hned co se dělá, je, že se pustí hudba na plné koule. Taková já nejsem, mě z toho akorát bolí hlava, ale opravdu můžu říct, že oni snad jiný druh zábavy neznají. Když s nimi strávíte více času, tak zjistíte, že jsou opravdu mentálně jinde. Oni začínají strašně brzo žít. Mají hned děti, a tak se musejí o ně hned starat. Taky mi přijde, že na mě strašně koukají a říkají si něco v tom smyslu, že si hraju na něco jiného, než jsem. Oproti tomu s Čechy mám dobré vztahy. Chodíme na brusle a máme podobný druh zábavy. Uvědomuji si, že pořád něco proti Romům budou mít, ale kolikrát se jim ani já sama nedivím.“⁹⁹

Od respondentů z řad pracujících lidí nad čtyřicet let jsem se dozvěděl, že drtivá většina z nich se mezi Romy cítí velmi spokojeně. Přiznávají, že delší pobyt v české komunitě je frustruje. V romské komunitě se cítí zcela svobodně a mohu se chovat přirozeně a nepřetvářovat se. V české komunitě se cítí nepatřičně. Pokud by se Romové chovali mezi Čechy přirozeně, tak by je za to Češi odsuzovali: „To je přeci jasné, že mezi svýma se cítím dobře, Tam jsem

⁹⁸ Respondent č. 11 ze dne 25.04.2021, Pardubice.

⁹⁹ Respondent č. 55 ze dne 17.01.2022, Přelouč.

prostě sám sebou. Nemusím si hrát na něco, co nejsem. Vyrůstal jsem v tomhle životě. Ráno jsem se vzbudil, protože naši dělali bašaveli¹⁰⁰ a večer jsem za nich i usínal. Mohu říct, co chci, a hlavně se objeví i ta vaše frajerská stránka, kde se vychloubáte, co jste všechno udělal nebo zažil. Mezi Čechami ne, tam jsem pořád ten, kdo nemá žádnou úroveň. Když jdu za našima, tak žiju, otevřeme flašku, pustíme cigánské písničky, vezmeme ženy a tancujeme až do rána. To je náš život, ale kdybych to dělal pořád, tak to odnesou naše děti. Budou se cítit přesně jako my teď a to nechci. Když je budu učit českému životu, budou mít i mnohem více podobného a místo toho, aby chtěli někde vyvádět do rána, tak půjdou třeba radši do kina."¹⁰¹

6.10.1. Shrnutí

Středoškolští studenti vidí situaci odlišně. První skupina se mezi Romy dobře necítí a v případě druhé skupiny se rozdíl nevímají. Respondenti z vysokých škol se spíše přiklání k české komunitě. Jde jim o společné zájmy, které s Romy nemohou sdílet. Totéž ale nemůžeme říct o respondentech z řad pracujících lidí nad 40 let, kteří mají názor zcela opačný. Mezi romskou komunitou se cítí být přijímáni, ale nejpodstatnější částí je to, že se nemusí přetvařovat, vrací se jim pocit lidství a cítí se dobře. Ve skutečnosti si ale většina respondentů ze všech skupin uvědomuje, že je pro nastávající generaci nutné změnit životní hodnoty.

6.11. Vznikající fobie

V celém mém výzkumu mi přišlo velice důležité, jak se respondenti vyjadřovali o svých blízkých. Na svých příbuzných, jako jsou například matka, otec nebo sourozenec, pozorovali strach z navazování kontaktů s českou komunitou a docházelo údajně až k hysterickým záchvatům, když se Rom měl střetnout s českou majoritou. Jeden z respondentů tuto problematiku řešil otevřeně: „*Chtěl bych vám něco říct, co byste si možná měl zapsat. Neříká se mi to snadno, ale je to něco, co mě hodně bolí. Ale chci, aby se to vědělo. Mám maminku, která celý svůj život dělá velmi podřadnou práci. Dává veškeré své peníze do nás, tedy svých dětí. Nikdy jsme nebyli na dovolené, protože se to z toho platu nedá utáhnout. Mamka se setkala s velmi těžkými životními situacemi, kdy jsme téměř bydleli na mostě, protože nás nikdo nechtěl ubytovat. Jako malý jsem to neviděl, protože jsem se moc nestaral o ostatní, ale spíš o sebe, ale co jsem starší, chci pro svou mámu to nejlepší. Například aby si doplnila vzdělání, ale nebudu vám říkat, jak mě mamka někam vždycky pošle. Jde o to, že jsem ji časem chtěl brávat do divadla, na plesy a podobně, jenže nevíte, co přišlo. Mamka se najednou nějak rozklepala*

¹⁰⁰ Bašavel – zábava.

¹⁰¹ Respondent č. 29 ze dne 02.08.2021, Chrudim.

a začala křičet, že mezi ně nejde. Když jsem naléhal na to, aby to alespoň zkusila, tak se strašně rozplakala a byla agresivní. Až se trochu zklidnila, vyšlo z ní, že na ni čumí jako na kus hovna. Že ona není žádná zvíř, ale že je taky člověk. Tohle jsem chtěl, abyste věděl."¹⁰²

¹⁰² Respondent č. 50 ze dne 03. 12. 2021, Heřmanův Městec.

7. Závěr praktické části

Výzkum byl proveden formou rozhovorů, přičemž jsem vždy u každé rodiny pobýval nejméně dva týdny. Tím jsem si získával důvěru respondentů, což mi pomohlo k tomu, abych získal relevantnější informace. Zpočátku měli respondenti problém s důvěrou, ale při dlouhodobém kontaktu se začali více otevírat.

Z kvalitativního výzkumu bylo zjištěno, že respondenti z řad žáků základních škol a studentů vysokých škol jsou vůči české společnosti celkem benevolentní. V případě respondentů ze středních škol a z řad pracujících jsou však postoje vůči české majoritě poměrně negativní. Podle statistik se na vysokou školu dostane zhruba 1 % Romů a z toho můžeme usoudit, že zbylých 99 % bude mít středoškolské, popřípadě základní vzdělání (nebo žádné). Je tak patrné, že respondenti z řad vysokoškolských studentů tvoří v romské komunitě výjimku. S opatrností tedy můžeme snad i usuzovat na to, že většinová část Romů by mohla mít vůči české společnosti negativní postoje.

Původní očekávání bylo, že potíže s českou společností budou mít zejména žáci základních škol, protože jsem předpokládal mezi dětmi rivalitu, která bude postavená i na rasovém základě. Respondenti ze základních škol však tento předpoklad vyvrátili a naopak se v jejich případě objevuje, že etnické nebo rasové kategorie nemají u nich zastoupení. Drtivá část respondentů ze základních škol tak tvrdila, že se mezi Čechy cítí dobře, a dokonce mají mezi Čechy na základní škole více přátel než ve své romské komunitě.

V případě respondentů z řad vysokoškolských studentů bylo patrné, že nemají negativní nálady vůči majoritě. Dokonce uváděli, že záleží primárně na jejich vlastním meritokratickém snažení, které je přibližuje české majoritě. Respondenti z vysokých škol tvrdili, že se mimo okruh své rodiny již nestýkají s jinými členy romské komunity a také neznají romský jazyk, nechtějí dodržovat romské zvyky a spíše obecně volají po odloučení od romského způsobu života. Někteří dokonce uváděli, že už nejsou Romové, ale Češi. Celkově lze zmínit, že respondenti ze základních a vysokých škol se cítí komfortně při styku s českou majoritou.

Důležitá je však poslední skupina, a to pracující nad 40 let. Tito respondenti mluví o české komunitě jako o skupině, která jim upírá možnost být Romy, a dokonce i lidmi. Mají výrazně negativní vztah vůči Čechům a dokážou vyprávět velice emotivní příběhy, které naznačují nepřijetí ze strany české majority.

Z výzkumu jsou patrné dva zásadní důvody, které brání přijetí transkulturního vztahu. Prvním důvodem je to, že respondenti nad 40 let jsou ovlivněni negativními zkušenostmi svých rodičů a prarodičů, kteří žili v době nacistického nebo komunistického režimu, a přenášená rodinná paměť je jednou z příčin negativního vztahu. Dále zde hrají roli osobní zkušenosti a jako hlavní příčinu vidí v možnostech zaměstnání, studia a ubytování. Romům tak údajně nikdo nechce dávat lepší práci, zejména kvůli zažitým předsudkům, které dopadají na samotné respondenty. Jsou tak odsouzeni ještě dříve, než dostanou šanci, mj. na ně nezbude žádná lepší práce. Problematické bylo také školství, protože v době jejich mládí jim pedagogové automaticky určovali zvláštní školu, což se pochopitelně odráželo na přístupu respondentů. Ubytování pak bylo rovněž problematické, protože přednost je dáována Čechům.

Respondenti obecně věří, že pro ně nebyly vytvořeny dostačující podmínky k tomu, aby dosáhli přiměřeného vzdělání, s čímž souvisí nejen možnost pracovního uplatnění, ale také jazykové možnosti. Respondenti ve věku nad 40 let se totiž od malička učili romsky a s nástupem do škol, kdy se Češi typicky začali učit gramatiku a pravidla českého jazyka, se teprve učili česky mluvit. Tyto zkušenosti poznamenávají jejich lidskou důstojnost, protože se cítí být podřadnými a méněcennými. Uvědomují si, že se objevují čeští spoluobčané, kteří se na ně dívají špatně a kterých není málo. Problematická lidská důstojnost se projevuje v běžných situacích, kterých by si Češi ani nevšimli – jedná se např. o návštěvu lékaře, kdy mají Romové strach, že se jim nedostane standardní péče jenom kvůli původu. Je tedy patrné, že tato situace celkově zpomaluje možnost, jak najít společný dialog, o který se transkulturní komunikace snaží.

Dále výzkum ukazuje, že jeden z největších limitů pro transkulturní komunikaci je i barva pleti. Právě pleť, ačkoliv se jedná o fenotypový aspekt podrobený značné kritice, je rozlišovacím faktorem mezi Romy a Čechy. Jedná se prakticky o nejvýraznější prvek s rozlišovací možností určit, zda je někdo Rom, nebo Čech. Respondenti si uvědomují, že jejich postavení v dnešní době je založeno především na jejich barvě pleti, a nikoliv na chování. Mohou se tedy chovat slušně, ale zároveň budou odsuzováni kvůli barvě pleti a domnělým vlastnostem vyplývajícím ze spojení barvy pleti s romstvím. Je pro ně zdrcující pochopit, proč kvůli své pleti musejí snášet nátlak ze strany české majority. Když se vrátíme na začátek naší výzkumné otázky, zda zlepšení podmínek stačí pro to, aby se respondenti cítili v zemi spokojení, může s trochou zobecnění dojít k negativnímu závěru. Nejde pouze o podmínky na trhu práce nebo o možnosti studia, ale především o přijetí Romů ze strany Čechů, ke kterému podle respondentů nedochází i kvůli barvě pleti. Řada Čechů se na ně nikdy nebude dívat jako

na člena českého národa. Dochází tak i k situacím, kdy nepřijetí na základě bravy pleti vede u respondentů k pochybnostem o nich samotných. Když např. jdou do obchodu, cítí se velmi nepříjemně kvůli pocitům, že je lidé sledují kvůli možné krádeži. Tyto i další situace vedou jenom k tomu, že respondenti ztrácí pocity rovnocennosti a lidskosti.

Respondenti přiznávají, že za poslední desítky let se pro ně podmínky zlepšily, a to zejména v oblasti studia. Dnes již není pro Roma problém vystudovat střední nebo vysokou školu, pokud je student dostatečně aktivní. Z rozhovorů je patrné, že respondentům z vysokých škol se v České republice žije lépe, ale přiznávají, že sami se mezi Romy už tolik nepohybují. Nejen kvůli tomu ztrácí své romství na úkor lepšího soužití s českou majoritou. Je tu však ještě pořád problém diskriminace na základě barvy pleti, protože ten i respondentům z vysokých škol brání v bezproblémovém soužití s Čechy.

Z výzkumu usuzuji, že Česká republika se snaží zlepšovat podmínky pro soužití Romů na svém území. Existují ovšem překážky, stereotypy a také diskriminace, které podkopávají možnosti transkulturního dialogu. Respondenti se z větší části cítí mezi českou majoritou méně lidskými, což opět vytváří předsudky respondentů vůči své vlastní skupině.

8. Závěr

V teoretické části jsem se snažil konceptualizovat pojem lidství. Právě to byl jeden z důvodů, který mě dovedl k tomuto výzkumu, protože jsem i díky osobním zkušenostem věděl, že Romové se obrací do svého nitra a zjišťují, že de facto nejsou těmi „stejnými lidmi“ jako lidé v jejich okolí. Tím je pochopitelně myšlena majorita. Ve své bakalářské práci jsem se tak snažil zaměřovat na pojem lidství u respondentů ze základních, středních a vysokých škol, ale také u pracujících ve věku nad čtyřicet let.

Každý z nás má určitý sociální status a roli a každý má zformovanou určitou identitu. Společnost pak dokáže uspokojit naši identifikační potřebu uznání, ale v opačném případě může docházet k narušení pocitu „být člověkem“. Jedním z důležitých faktorů, který nám udává náš status, je zaměstnání. A právě v tom vidí respondenti z řad Romů problém. Romové, kteří žádají o lepší zaměstnání, si o něj musí žádat vícekrát než žadatelé z majoritní společnosti. Romové se pak také mohou přestat snažit a nakonec končí na sociální podpoře nebo v takovém zaměstnání, které vnímají jako neprestižní a platově podprůměrné. To vede k pocitu méněcennosti ve styku s majoritou. Neúspěšnou snahu získat zaměstnání připisují respondenti z řad pracujících Romů diskriminaci na základě barvy pleti. Největší šanci pak mají sice respondenti s vysokoškolským vzděláním, ale i oni věří, že zaměstnavatel upřednostní Čecha.

Dalším problémem je sama společnost, protože respondenti tvrdí, že Češi na ně nahlížíjí jako na „odpad společnosti“. Mají pocit, že nikdy nebudou součástí majoritní společnosti – a jak bylo poukázáno v teoretické části – lidmi se stáváme právě především díky kontaktu s druhými na základě vztahu já a ty. U respondentů však často nedochází ke kontaktům s majoritou, a tak není naplněn ani vztah já a ty, ani potřeba uznání.

Třetím a největším problémem je fenotypová odlišnost, protože ještě před momentem případné interakce je právě barva pleti něčím, co za ně odpoví. Respondenti si pak často pokládají otázku, proč právě jejich pleť určuje to, kým jsou. Uvědomují si, že vzdělání je cestou, která jim pomůže k lepšímu životu, ale také vědí, že na základě barvy pleti nelze určit vzdělanost nebo chování, ačkoliv jsou kvůli tomu souzeni.

Celkově se dá tvrdit, že respondenti kvůli stereotypům a diskriminaci nemají vhodné podmínky pro naplnění pocitu lidství a opravdu se tu nachází překážky, které významně vyvíjejí nátlak na romskou psychiku, která vede k pokládání si otázek, zda jsou rovnocennými lidmi s Čechy. Ve svém výzkumu jsem např. narazil na respondenta, který má vysokou školu, ale

diskriminace ho vedla k tomu, že se začal společnosti stranit (konkrétně se pak jednalo o hledání bydliště, výkřiky na ulici, které ho ponižovaly a mnoho dalšího).

Je důležité podotknout, že většina Romů může těžké psychické vyloučení zvládnout. Většina respondentů se ale shodne na tom, že Rom a Čech nemají stejnou lidskou hodnotu. Silně věří tomu, že je na ně nahlíženo jako na horší část obyvatelstva kvůli barvě pleti. Tvrdí, že ve srovnání s Čechem musí Romové násobně více usilovat o své postavení. Podle Romů se vztah mezi Čechy a Romy nezlepší do té doby, dokud jejich barva pleti bude udávat to, kým jsou.

Seznam použité literatury

- BAKALÁŘ, Petr. *Psychologie Romů*. Praha: Votobia, 2004. ISBN 80-7220-180-8.
- BERGER, Peter L. a Thomas LUCKMANN. *Sociální konstrukce reality: pojednání o sociologii vědění*. Brno: Centrum pro studium demokracie a kultury, 1999. ISBN 80-85959-46-1.
- BITTNEROVÁ, Dana a Mirjam MORAVCOVÁ, ed. *Etnické komunity v české společnosti*. Praha: Ermat, 2006. ISBN 80-903086-7-8.
- BITTNEROVÁ, Dana a Mirjam MORAVCOVÁ, ed. *Etnické komunity*. Praha: FHS UK, 2011. ISBN 978-80-87398-13-5.
- BLATNÝ, Marek. *Psychologie osobnosti: hlavní témata, současné přístupy*. Praha: Grada, 2010. ISBN 978-80-247-3434-7.
- BUBER, Martin. *Já a Ty*. Přeložil Jiří NAVRÁTIL. Praha: Kalich, 2005. ISBN 80-7017-020-4.
- CAKIRPALOGLU, Panajotis. *Psychologie hodnot*. Olomouc: Univerzita Palackého v Olomouci, 2009. ISBN 978-80-244-2295-4.
- CLARKE, W. Norris. *Osoba a bytí*. Praha: Krystal OP, 2007. ISBN 978-80-85929-92-8.
- ČENĚK, Jiří, Josef SMOLÍK a Zdeňka VYKOUKALOVÁ. *Interkulturní psychologie: vybrané kapitoly*. Praha: Grada, 2016. ISBN 978-80-247-5414-7.
- DANICS, Štefan a Tomáš KAMÍN. *Extremismus, rasismus a antisemitismus*. Praha: Policejní akademie České republiky v Praze, 2008. ISBN 978-80-7251-286-7.
- FRASER, Angus M. *Cikáni*. Přeložila Marta MIKLUŠÁKOVÁ. Praha: Nakladatelství Lidové noviny, 1998. ISBN 80-7106-212-x.
- GABAL, Ivan. *Etnické menšiny ve střední Evropě: konflikt nebo integrace*. Praha: G plus G, 1999. ISBN 80-86103-23-4.
- HAYES, Nicky. *Základy sociální psychologie*. Přeložila Irena ŠTĚPANÍKOVÁ. Praha: Portál, 2007. ISBN 978-80-7367-283-6.
- HIRT, Tomáš a Marek JAKOUBEK, ed. *"Romové" v osidlech sociálního vyloučení*. Plzeň: Vydavatelství a nakladatelství Aleš Čeněk, 2006. ISBN 80-86898-76-8.

- HORÁK, Filip. *Lidská důstojnost: kritická reflexe jejího postavení a funkcí v ústavním právu*. Praha: Leges, 2019. ISBN 978-80-7502-379-7.
- HRDÁ, Martina a Radim ŠÍP. *Identita v sociálně pedagogickém výzkumu: pole napětí, změn a začlenění*. Brno: Masarykova univerzita, 2011. ISBN 978-80-210-5761-6
- JANDOUREK, Jan. *Úvod do sociologie*. Praha: Portál, 2003. ISBN 80-7178-749-3.
- JANDOUREK, Jan. *Sociologický slovník*. Praha: Portál, 2007. ISBN 978-80-7367-269-0.
- JANDOUREK, Jan. *Průvodce sociologií*. Praha: Grada, 2008. ISBN 978-80-247-2397-6.
- KANT, Immanuel. *Základy metafyziky mravů*. Praha: Svoboda, 1990. ISBN 80-205-0152-5.
- KAUTMAN, František. *Nemožnost člověka: základy filosofie antroposkepticismu*. Praha: Pulchra, 2017. ISBN 978-80-7564-022-2.
- KOSEK, Jan. *Právo (n)a předsudek: historické, filozofické, sociálně psychologické, kulturní a právní souvislosti stereotypů a předsudků*. Praha: Dokořán, 2011. ISBN 978-80-7363-312-7.
- KRÁČMAROVÁ, Drahoslava. *Ethnonyma Rom a Cikán v českém jazykovém prostředí: Ethnonyms "Rom" and "Cikán" in Czech language culture*. Praha: Univerzita Karlova v Praze, 2014. ISBN 978-80-7290-800-4.
- LÉVI-STRAUSS, Claude. *Rasa a dějiny*. Brno: Atlantis, 1999. ISBN 80-7108-138-8.
- OURODA, Stanislav. *Sociologie*. Brno: Mendelova zemědělská a lesnická univerzita, 2004. ISBN 80-7157-766-9.
- ROTTER, Hans. *Důstojnost lidského života: [základní otázky lidské etiky]*. Praha: Vyšehrad, 1999. ISBN 80-7021-302-7.
- ŘÍČAN, Pavel. *S Romy žít budeme - jde o to jak: dějiny, současná situace, kořeny problémů, naděje společné budoucnosti*. Praha: Portál, 1998. ISBN 80-7178-250-5.
- SAMKOVÁ, Klára. *Romská otázka: psychologické důvody sociálního vyloučení Romů*. Praha: Blinkr, 2011. ISBN 978-80-87579-03-9.
- SCHEINOSTOVÁ, Alena. *Romipen: literaturou k moderní identitě*. Praha: Athinganoi, 2006. ISBN 80-239-7746-6.
- SOKOL, Jan. *Filosofická antropologie: člověk jako osoba*. Praha: Portál, 2008. ISBN 978-80-7367-422-9.

STEWART, Michael. *Čas Cikánů*. Brno: Barrister & Principal, 2005. ISBN 80-7364-017-1

ŠIMÍKOVÁ, Ivana a Imrich VAŠEČKA. *Mechanismy sociálního vyčleňování romských komunit na lokální úrovni a nástroje integrace*. Brno: Barrister & Principal, 2004. ISBN 80-7364-009-0.

WEINEROVÁ, Renata. *Romové a stereotypy: výzkum stereotypizace Romů v Ústeckém kraji*. Praha: Karolinum, 2014. ISBN 978-80-246-2632-1.

Internetové zdroje

TAIFEL, Henri a TURNER, Charles. „An integrative theory of intergroup conflict“ [online]. In W. G. Austin; S. Worchel (eds.). *The social psychology of intergroup relations*. Monterey: Brooks/Cole, 1979: s. 33-34 [cit. 12.5.2022]. Dostupné z:
http://www.ark143.org/wordpress2/wp-content/uploads/2013/05/Tajfel-Turner-1979-An-Integrative-Theory-of-Intergroup-Conflict.pdf?fbclid=IwAR2tuTQb18slgSocQD_pAkW_PIMhnBmD6eMENSF2JeRjWbU-cqLRCbuEAYs